

Právní regulace poskytování finančních náhrad za darování pohlavních buněk v komparativní perspektivě

Legal Regulation of Financial Compensation for Gamete Donation in a Comparative Perspective

*JUDr. PhDr. Jakub Valc, Ph.D., LL.M., advokát a odborný asistent na katedře právní teorie
Právnické fakulty Masarykovy univerzity*

Abstract: The article deals with the issue of commercialization of the process of gamete donation in the Czech Republic and neighbouring countries with the help of analysis and comparison of the relevant legislation. It shows that the absence of clear rules at the European level leads to the fact that national legislators can make the generally formulated requirements for preserving altruism and solidarity of donation more specific. However, in the cases at hand, this leads to the setting of vague rules, which are then shaped by the reproductive clinics themselves through the provision of lump sums of money, which, although formally described as compensation for the costs and inconveniences associated with donation, due to their amount and the way they are promoted, indicate that they are more likely to be rewards of a market as well as incentive nature.

Key words: gametes – donation – financial compensation – remuneration – commercialization – comparison

Abstrakt: Článek se za pomoci analýzy a komparace dotčené právní úpravy zabývá problematikou komercializace procesu dárčovství pohlavních buněk v České republice a okolních státech. Ukazuje, že absence jednoznačných pravidel na evropské úrovni vede k tomu, že národní zákonodárci mohou všeobecně formulované požadavky na zachování altruismu a solidarity dárčovství konkretizovat. To však v řešených případech vede k nastavení vágních pravidel, která jsou poté dotvářena samotnými reprodukčními klinikami, a to skrze poskytování paušálních finančních částek, které jsou sice formálně označovány jako náhrada výdajů

a nepříjemností spojených s darováním, ale jejich výše a způsob propagace svědčí o tom, že se jedná spíše o odměnu mající nejen motivační, ale také tržní charakter.

Klíčová slova: pohlavní buňky – dárcovství – finanční náhrady – odměna – komercializace – komparace

ÚVOD

Moderní léčba nemocí a řešení jiných zdravotních komplikací se mnohdy neobejde bez použití lidských orgánů, tkání nebo buněk, které byly ve prospěch příjemce získány od dárce, tedy osoby, která v daném případě není na životě nebo zdraví sama ohrožena. Z toho důvodu existuje velké množství dárcovských programů zaměřených na získání jednotlivých částí lidského těla pro terapeutické účely. Ať už se jedná o různé druhy transplantace, transfúze nebo jiné medicínské postupy, všechny mají společný problém, kterým je nedostatek potřebného biologického materiálu, bez něhož nemohou být v dostatečném rozsahu prováděny. V důsledku toho vznikají mnohdy dlouhé čekací listiny a dochází k celkovému omezení přístupu jednotlivce k včasné a kvalitní zdravotní péči.¹ Proto se zesiluje apel na nastavení adekvátních podmínek pro fungování a celkové zatraktivnění dárcovských programů, což by mělo vést k získání většího počtu způsobilých dárců, ať už je jejich zapojení podle druhu darování jednorázové, anebo opakované. Na druhou stranu se ukazuje, že snaha o dostatečnou (finanční) motivaci potenciálních dárců naráží nejen na ochranu lidské důstojnosti, ale také na všeobecně uznávaný požadavek altruismu a solidarity, který ve své podstatě vylučuje, aby se z této společensky prospěšné a nezištné činnosti stala specifická forma (při)výdělku, kdy by dárce doslova na principu nabídky a poptávky prodával části svého těla. Jednou z nejméně postižených oblastí, ve které je ohrožení výše uvedených hodnotových východisek a principů diskutováno, je darování mužských a ženských pohlavních buněk pro účely asistované reprodukce. Zde lze totiž ve vazbě na situaci v jednotlivých státech a jejich nedostatečnou regulaci hovořit o již naznačeném vytváření tržního prostředí, když jsou výše finančních náhrad za darování samovolně utvářeny v rámci činnosti reprodukčních klinik, a to bez možnosti efektivní kontroly a případného postihu ze strany státu.

Cílem tohoto článku je provést kritickou analýzu a srovnání legislativních přístupů v České republice a okolních státech, včetně zohlednění jejich dopadů do společenské praxe, kterou lze mapovat zejména ve vazbě na veřejně dostupnou nabídku reprodukčních klinik, které využívají různé formy reklamy a propagace svých služeb. Za tímto účelem budou nejprve blíže vymezena hodnotová východiska pro uplatňování a zachování striktního požadavku altruismu a solidarity dárcovství částí lidského těla, pohlavní buňky nevyjímaje, a to ve vazbě na jejich ukotvení v mezinárodních dokumentech a evropských předpisech. Následně již budou postupně rozebrány a navzájem srovnány právní předpisy uplatňované v České republice a v okolních státech (Slovensko, Rakousko, Německo, Polsko a Švýcarsko), přičemž pozornost bude věnována nejen legislativním podmínkám pro propagaci a poskytování finančních náhrad dárcům pohlavních buněk, ale také souvisejícím zákazům a jejich veřejnoprávním postihům.² Za účelem vyhodnocení (ne)efektivnosti dotčených národních pravidel budou průběžně používány rovněž veřejně dostupné nabídky a formy propagace reprodukčních klinik,

¹ Zejména je tento problém dlouhodobě patrný v oblasti darování orgánů. K tomu viz např. SCHOLZ, N. (2020). *Organ donation and transplantation Facts, figures and European Union action*. EPRS: European parliamentary research service. [cit. 2023-05-29]. Dostupné z: <[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/649363/EPRS_BRI\(2020\)649363_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/649363/EPRS_BRI(2020)649363_EN.pdf)>.

² Naopak nebude věnována pozornost jiným formám státních benefitů ve smyslu zvýhodnění dárců v oblasti pracovněprávní, daňové a oblasti sociálního zabezpečení (separátně od finančních kompenzací), protože ty nejsou obecně hodnoceny jako problematické, přičemž mají z povahy věci pevně stanovený právní rámec.

kteří v těchto státech aktivně působí, respektive nabízejí své služby, a s nimi spojené finanční odškodnění či jiné benefity. Závěrem budou takto zjištěné poznatky shrnuty a kriticky zhodnoceny, a to ve vazbě na nově chystané nařízení Evropské unie, ve kterém mají být tyto otázky rámcově zohledněny.

1. (NE)ZIŠTNOST DAROVÁNÍ A JEJÍ REFLEXE V NADNÁRODNÍCH PRÁVNÍCH DOKUMENTECH

Z hodnotového hlediska je právní úprava darování různých částí lidského těla diskutována zejména ve vazbě na již zmíněný požadavek altruismu a solidarity, tedy absenci protiplnění ve smyslu odměny. V této souvislosti se můžeme setkat jak s názorovými pozicemi, které striktní uplatňování těchto principů z různých důvodů zpochybňují, tak s těmi, které naopak apelují na rizika a problémy, které s případným rozvolněním nebo nedůsledným uplatňováním čistě altruistického a solidárního charakteru darování souvisejí. Pokud se nejprve zaměříme na argumenty směřující proti striktnímu zákazu komercializace lidského těla a jeho částí, mohou mít jak filozofickou, tak pragmatickou povahu. Do první skupiny argumentů bychom mohli zařadit zejména takové, které v duchu myšlenek liberalismu odkazují na potřebu respektování individuální svobody jednotlivce, který má právo autonomně rozhodovat o tom, jak naloží se svým životem a tělem, tedy se svoji vlastní osobou, která je v Lockeově pojetí jeho majetkem.³ Ve vazbě na proces darování částí těla za života nebo po smrti (např. na základě dříve vysloveného přání či souhlasu) se poté jedná o projev svobodné vůle, který žádného jiného člověka na svobodě nebo právech neomezuje, protože není důvod k tomu, aby do něj bylo ze strany státu nebo obecně veřejné moci autoritativně zasahováno. V tomto pojetí se *de facto* jedná o hodnotové uplatnění koncepce minimálního státu, který může jako tzv. noční hlídač zasáhnout do svobody jednotlivce pouze za předpokladu, že je to nezbytné za účelem naplnění legitimizačního důvodu jeho existence, tedy k ochraně svých občanů, respektive jiných osob.⁴

Kromě toho se samozřejmě není nutné omezovat pouze na filozofické zdůvodnění přístupu usilujícího o liberálnější či alespoň tolerantnější pojetí principu altruismu a solidarity v dané oblasti. Možná ještě silnějším a v současné době velmi diskutovaným argumentem je již dříve naznačený problém s nedostatkem dárců jednotlivých částí lidského těla.⁵ Schopnost využívat moderní (bio)medicínské technologie k léčbě dříve neléčitelných onemocnění nebo handicapů jde totiž v ruku v ruce se zvýšením požadavků na počet dárců, tedy osob, které jsou nejen zdravotně a jinak způsobilé, ale zejména ochotné dobrovolně poskytnout některou část svého těla pro terapeutické účely, notabene ve prospěch cizí (neznámé) osoby. Nelze totiž zpochybnit, že odběr jednotlivých částí lidského těla je podle jejich druhu pravidelně spojen nejen s požadavky na různá vyšetření, ale také s diskomfortem v podobě časové náročnosti, bolesti, rekonvalescence apod. Současně nelze opomenout, že některé druhy darování provázejí významná zdravotní rizika, pakliže k jejich odběru dochází invazivním způsobem, který vyžaduje celkovou anestezii a hospitalizaci, přičemž může další vedení života dárce

³ GORDON, D. – NJOVA, W. *Redressing Historical Injustice: Self-Ownership, Property Rights and Economic Equality*. Springer Nature Switzerland AG, 2023, s. 25.

⁴ WOLFF, J. *Robert Nozick: Property, Justice and the Minimal State*. Cambridge: Polity Press, 2003 (e-kniha bez stránkování).

⁵ Human organ and tissue transplantation – Report by the Director-General. In: *World Health Organization* [online]. 12. 4. 2022 [cit. 2023-05-31]. Dostupné z: <https://apps.who.int/gb/ebwha/pdf_files/WHA75/A75_41-en.pdf>.

nenávratně ovlivnit. Všechny tyto a další aspekty darování částí lidského těla mohou samozřejmě ovlivnit individuální rozhodnutí člověka, zda se do některého typu dárcovského programu bude chtít zapojit, či nikoliv, pakliže mu v tom nebrání jiné objektivní překážky, například ve smyslu zdravotního stavu nebo náboženského přesvědčení. Významnou roli při tomto rozhodování pak bude pochopitelně hrát motivace, tedy odpověď na otázku, co dárce získá tím, že svoji tělesnou integritu pro terapeutické a související účely dobrovolně poskytne. V tomto směru lze za motivační faktor považovat již samotnou skutečnost, že daná činnost je veřejně prospěšná, přičemž pomůže jinému v tíživé situaci, ať už mu přímo zachrání život, anebo pomůže s léčbou jeho onemocnění.⁶ Svým způsobem je proto možné považovat za určité protiplnění samotný pocit morálního zadostiučinění, společenské uznání a (vnitřní nebo vnější) identifikaci sebe samého se sociální skupinou, která pomáhá ostatním. Na druhou stranu některé statistiky ukazují, že altruistická forma darování má v některých státech vést k úbytku dárců a delším čekacím lhůtám na daný biologický materiál.⁷ Z toho důvodu je argumentováno ve prospěch zachování nebo dokonce rozšíření poskytování finančních částek, aby byla zajištěna dostatečná motivace dárců, bez kterých nelze zajistit efektivní a všeobecně dostupné poskytování zdravotních služeb jako veřejného zájmu, což je z hlediska výsledku nepochybně legitimním cílem. K tomu je však vhodné doplnit, že zatím neexistují dostatečně rozsáhlá a konzistentní empirická data, která by spolehlivě potvrdila, že celkové nebo částečné upuštění od finančních kompenzací bude mít za následek zásadní snížení počtu osob, které jsou ochotny své pohlavní buňky darovat.⁸

Kromě toho se setkáme také s kritickými ohlasy, které *de facto* nerozporují legitimitu daného cíle, ale prostředky vedoucí k jeho dosažení. V této souvislosti můžeme opozitní názorové stanovisko, odmítající jakoukoliv (otevřenou nebo skrytou) formu komercializace či spíše komodifikace lidského těla,⁹ opět vymezit ve vazbě na její filozofická východiska a prakticky orientované argumenty. Z hodnotového hlediska je za ústřední kategorii považována lidská důstojnost, které jsou v současném právním diskurzu připisovány různé významy, ať už ve smyslu axiomu, individuálního práva nebo východiska všech lidských práv.¹⁰ Je však nezpochybnitelné, že lidská důstojnost je vlastní člověku, přičemž neodmyslitelně souvisí s jeho statutem a kvalitou života. Její respektování je dále v kontextu řešených otázek spojováno zejména se zákazem instrumentalizace, podle kterého platí, že s žádným

⁶ K významu altruismu a solidarity v oblasti darování orgánů a dalších částí lidského těla k terapeutickým účelům viz také MOORLOCK, G. – IVES, J. – DRAPER, H. Altruism in organ donation: an unnecessary requirement? *Journal of Medical Ethics*. 2014, Vol. 40, No. 2, s. 134–138.

⁷ KIRKMAN-BROWN, J. Good practice recommendations for information provision for those involved in reproductive donation. *Human Reproduction Open* [online]. 2022, Vol. 0, No. 0, s. 7 [cit. 2023-05-31]. Dostupné z: <<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8847071/pdf/hoac001.pdf>>.

⁸ *Ibidem*.

⁹ „Komodifikace“ může být obecně vymezena jako proces, kdy je tělo člověka nebo jeho část považováno za službu nebo zboží, kterému je připisována nějaká ekonomická hodnota. Daný proces lze poté chápat uniformně, a to s odkazem na skutečnost, že poskytování finančního protiplnění za takovou službu nebo zboží je základem pro utváření specifické formy tržního prostředí. Jinou možností je hovořit o sociálním procesu, který může probíhat různými způsoby a může nabývat různých významů. Viz ALMELING, R. *Sex Cells: The Medical Market for Eggs and Sperm*. London: University of California Press, 2011, s. 3–5.

¹⁰ K různým pojetím lidské důstojnosti viz např. HORÁK, F. Lidská důstojnost v ústavním právu: legitimní argument nebo axiom? *Jurisprudence*. 2017, č. 4, s. 3–14.

člověkem nemůže být nikdy zacházeno jako s pouhým prostředkem k dosažení nějakého (být společensky prospěšného) cíle, protože může být jedině účelem sám a sobě. Lidskou důstojnost je poté třeba chápat jako inherentní hodnotu, která nemůže být na rozdíl od věcí nějakým způsobem oceněna nebo nahrazena.¹¹ Daná východiska lze vztáhnout nejen na člověka jako celek, ale zásadně také na jednotlivé části těla, které k němu před medicínským odběrem přirozeně náleží a jsou tak v souhrnu s dalšími aspekty lidské osobnosti odrazem jeho fyzické existence a bytí ve světě.¹² Rozvedením této myšlenky do absurdních závěrů by mohlo být namítáno, že praktické uplatnění natolik striktního pojetí zákazu instrumentalizace by v podstatě znemožnilo dárcovství částí lidského těla dokonce v ryze altruistické podobě, protože i zde se část člověka stává jakýmsi prostředkem k dosažení určitého cíle. Proto je v tomto pojetí hledána určitá míra nebo rozumná hranice mezi tím, kdy je přenechání části těla jinému eticky ospravedlnitelné. Tím se vracíme zpět k onomu požadavku na altruismus a solidaritu, který implicitně vyjadřuje absenci záměru využít svého těla k vlastnímu obohacení, a to způsobem, že z něj v rozporu s účelem darování učiníme *de facto* komoditu, jejíž cena bude předem stanovena nebo dokonce samovolně (tržně) utvářena. V důsledku toho je možné učinit z etického hlediska podstatný rozdíl mezi pojetím části těla jako objektu na straně jedné a komodity na straně druhé, což se může při zohlednění konkrétních okolností stát rozlišovacím znakem mezi darováním a prodejem.¹³

Výše uvedené bez dalšího nezpochybňuje skutečnost, že dárců jednotlivých částí lidského těla, včetně pohlavních buněk (zejména vajíček), není při zohlednění související spotřeby biologického materiálu pro terapeutické účely dostatek. Stejně tak není s ohledem na dostupné informace rozporováno, že finanční motivace může uvedené problémy vyřešit nebo alespoň zmírnit.¹⁴ Z pohledu výše předestřené názorové pozice však musí být vzaty do úvahy rovněž vedlejší účinky, které jsou s případným rozvolněním zákazu komercializace lidského těla spojeny. Pokud bude dárci kromě jiného nabízeno vysoké finanční plnění, ať už bude nazváno jako kompenzace nebo přímo odměna (výdělek), nebude to mít za následek snahu darovat část svého těla doslova za každou cenu, tedy navzdory povědomí o zdravotních problémech nebo genetických predispozicích, které nebudou standardním vyšetřením před odběrem odhaleny? Na tuto otázku nelze samozřejmě poskytnout jednoznačnou odpověď, protože se bude odvíjet od (ne)zodpovědnosti každého jednotlivce s vědomím toho, že

¹¹ Z filozofického hlediska je v tomto směru nejčastěji odkazováno na deontologickou tradici Immanuela Kanta a jeho učení o mravech a povinnosti. Kromě nepřipustnosti instrumentalizace a pojetí člověka jako „vlastního účelu“ má poté v Kantově učení zásadní význam rovněž formulování povinnosti člověka k sobě samotnému, a to v tom smyslu, že nesmí sám sebe poškozovat. Blíže viz SCHNEIDER, I. Die Nicht-Kommerzialisierung des Organtransfers als Gebot einer Global Public Policy: Normative Prinzipien und gesellschaftspolitische. In: TAUPITZ, J. (ed.). *Kommerzialisierung des menschlichen Körpers*. Berlin: Springer, 2007, s. 111–112.

¹² ROTH, C. *Eigentum an Körperteilen: Rechtsfragen der Kommerzialisierung des menschlichen Körpers*. Berlin: Springer, 2009, s. 10.

¹³ PHILLIPS, A. *Our Bodies, Whose Property?* Princeton: Princeton University Press, 2013, s. 25.

¹⁴ Z dosavadních studií nicméně vyplývá, že finanční kompenzace je jen jedním z motivačních faktorů, přičemž jeho význam je proměnlivý ve vazbě na kulturu daného státu a společnosti. Konkrétně lze poukázat na skutečnost, že například v Dánsku, Velké Británii nebo Belgii je podle empirických dat u dárcyň vajíček na prvním místě altruismus a teprve za ním následuje motivace k získání finančního prospěchu. Naopak bylo zjištěno, že třeba na Kypru bylo až 70 % oslovených dárcyň vajíček primárně motivováno tím, že za danou činnost získají určité finanční protiplnění. Viz KIRKMAN-BROWN, J. *Good practice recommendations for information provision for those involved in reproductive donation*, s. 6–7.

případné zatajení podstatných informací o zdravotní anamnéze a genetickém profilu může potenciálního příjemce paradoxně ohrozit.¹⁵ Nepochybně se však jedná o vyšší riziko ve srovnání se situací, kdy je darování vlivem absence finančního nebo věcného protiplnění z povahy věci spojeno primárně s altruismem a snahou pomoci. Kromě toho nelze zapomínat ani na skutečnost, že eventuální prosazení komercializace dárcovských programů bude pochopitelně motivačním faktorem pro osoby, které budou k jednorázovému nebo opakovanému darování objektivně dotlačeni svojí nepříznivou socioekonomickou situací, což může vést ke specifickým, byť podprahovým formám vykořisťování.¹⁶

Za současného stavu není pochyb o tom, který z výše uvedených hodnotových přístupů je v právní rovině prosazován a ukotven. Tento závěr lze jednoduše doložit s odkazem na čl. 21 Úmluvy na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny: Úmluva o lidských právech a biomedicíně, ve kterém je ve vazbě na respektování lidské důstojnosti jako základního východiska celého dokumentu¹⁷ výslovně zakotveno, že lidské tělo ani jeho části nemohou sloužit jako zdroj nebo prostředek k získání finančního prospěchu.¹⁸ S ohledem na výkladovou zprávu k dotčenému ustanovení a doktrinální výklad je pak poměrně jednoznačné, že uvedený zákaz se vztahuje v kontextu dárcovských programů spojených s medicínským odběrem jak na lidské orgány, tak na tkáň a buňky, včetně těch reprodukčních (vajíčka a spermie).¹⁹ V této souvislosti je však vhodné připomenout, že pojem „finanční prospěch“ je poměrně neurčitý, a to zejména za situace, kdy není současně *de iure* vyloučeno, aby dárce obdržel kompenzaci v penězích, pakliže je přiměřená a omezuje se výhradně na pokrytí výdajů a nepříjemností spojených s darováním.²⁰ Obdobným způsobem ostatně umožňuje „odškodňování“ dárců pohlavních buněk rovněž Evropská unie, když v čl. 12 odst. 1 směrnice Evropského parlamentu a Rady 2004/23/ES ze dne 31. března 2004 o stanovení jakostních a bezpečnostních norem pro darování, odběr, vyšetřování, zpracování, konzervaci, skladování a distribuci lidských tkání a buněk (dále jen „tkáňová směrnice“), stanovuje, že: „Členské státy se snaží zajistit dobrovolné a neplacené darování tkání a buněk. Dárci mohou obdržet náhradu, která je přísně omezena na pokrytí výdajů a nepříjemností spojených s darováním. V takovém případě členské státy definují

¹⁵ Na dané riziko ostatně poukazovala již v minulosti také příslušná pracovní skupina Evropské společnosti pro lidskou reprodukci a embryologii (ESHRE). Jak bude skrze analýzu a komparaci právní a faktické situace v některých evropských státech následně ukázáno, stává se tato obava stále relevantnější. Blíže viz ESHRE Task Force on Ethics and Law. Gamete and Embryo Donation. *Human Reproduction*. 2002, Vol. 17, No. 5, s. 1408.

¹⁶ VALC, J. Problém komercializace dárcovství pohlavních buněk v České republice. *Právník*. 2023, roč. 162, č. 6, s. 533.

¹⁷ Viz preambule a čl. 1 Úmluvy o lidských právech a biomedicíně.

¹⁸ Existuje však celá řada dalších právních stanovisek, rezolucí, prohlášení nebo doporučení významných institucí a orgánů celosvětového nebo evropského (unijního) rozměru, které zákaz komercializace těla člověka zakotvují a vyžadují. Někteří autoři proto doslova hovoří o tom, že nepřipustnost využití lidského těla a jeho částí k získání finančního prospěchu či obohacení lze považovat za součást či náležitost evropské právní kultury. Viz TAUPITZ, J. Das Verbot der Kommerzialisierung des menschlichen Körpers und seiner Teile: Lässt es sich rational begründen? In: TAUPITZ, J. (ed.). *Kommerzialisierung des menschlichen Körpers*. Berlin: Springer, 2007, s. 2–3.

¹⁹ *Vysvětlující zpráva k Úmluvě o lidských právech a biomedicíně*. In: *iham.cz* (Hnutí za aktivní mateřství) [online]. [cit. 2023-06-02]. Dostupné z: <<https://iham.cz/wp-content/uploads/2012/02/vysvetlujici-zprava-k-umluve.pdf>>.

²⁰ *Ibidem*.

podmínky, za nichž smí být náhrada udělena.^{21, 22} Z legislativně-technického hlediska lze považovat za poměrně zvláštní, že po členských státech je ve vazbě na implementaci dotčeného ustanovení primárně vyžadován nikoliv výsledný (žádoucí) stav, ale snaha o jeho dosažení. S ohledem na vágní vymezení pojmu „náhrada výdajů a nepřijemností spojených s darováním“ a absenci jakékoliv legální definice je pak očividné, že členským státům je při nastavení podmínek nebo mechanismu pro výpočet nebo jiné určení oné náhrady ponechán velmi široký prostor pro vlastní uvážení, což je ostatně podstatou teleologických neboli cílových norem, které jsou ve směrnících běžně obsaženy.²³ Navzdory tomu je nutné mít stále na paměti, že prostor pro uvážení se týká pouze nastavení konkrétních podmínek, které musí stále naplňovat hlavní cíl nebo účel dotčené regulace, kterým je zachování altruismu darování a jednoznačné vyloučení jeho komerční povahy, což se ve vazbě na národní přístupy v oblasti darování pohlavních buněk a z nich vzešlou praxi odběrových zařízení či reprodukčních klinik ukazuje jako velmi problematické.

2. NÁRODNÍ PŘÍSTUPY A JEJICH KOMPARACE

Jelikož v právu Evropské unie v současné době nenalezneme vyjma tkáňové směrnice žádný jiný přímo použitelný právní předpis (nařízení), který by podmínky pro poskytování finančních náhrad za darování pohlavních buněk nejen rámcově harmonizoval, ale výslovně sjednotil, musíme související otázky zkoumat na podkladě vnitrostátních právních předpisů a jejich dopadů do praxe. V tomto směru je třeba říci, že členské státy v souladu s unijním právem zásadně umožňují poskytování nějaké formy (finanční) kompenzace za předpokladu, že je u nich darování jednoho nebo obou druhů pohlavních buněk legalizováno. Odlišují se však navzájem tím, jakým legislativně-technickým způsobem jsou podmínky pro určení, nabízení a konečné poskytování těchto kompenzací stanoveny, popř. jaké sankce jsou s porušením těchto pravidel spojovány. Za účelem hlubšího rozboru národních přístupů, včetně zohlednění jejich dopadů na reálné fungování dárcovských programů, se proto zaměřím pouze na srovnání situace v České republice a okolních státech, protože případné rozdíly se mohou vlivem nepatrných vzdáleností zásadně projevit v rozvoji dárcovské turistiky.

2.1. ČESKÁ REPUBLIKA

V českém právním systému nenalezneme jeden obecný právní předpis, který by komplexně upravoval podmínky pro odběr a darování všech druhů částí lidského těla, včetně poskytování náhrady s tím spojených výdajů a nepřijemností. Naopak je daná problematika roztržena ve více zákonech a

²¹ Jedná se v podstatě o reflexi čl. 3 odst. 2 písm. c) Listiny základních práv Evropské unie, která po vzoru Úmluvy o lidských právech a biomedicíně výslovně zakazuje, aby lidské tělo a jeho části (včetně gamet) byly využívány jako zdroj finančního prospěchu.

²² V této souvislosti musí členské státy zamezit rovněž neadekvátním formám reklamy a propagace, jak výslovně vyplývá z čl. 12 odst. 2 tkáňové směrnice: „Členské státy přijmou veškerá nezbytná opatření, kterými zajistí, aby jakákoli reklama a propagace na podporu darování lidských tkání a buněk byla v souladu s pokyny a právními předpisy stanovenými členskými státy. Tyto pokyny nebo právní předpisy musí zahrnovat vhodná omezení nebo zákazy zveřejňovat potřebu nebo dostupnost lidských tkání nebo buněk za účelem nabízení či vyhledávání finančního zisku nebo srovnatelných výhod.“

²³ RÜTHERS, B. – FISCHER, Ch. – BIRK, A. *Rechtstheorie mit juristischer Methodenlehre*. München: C. H. Beck, 2020, s. 147.

prováděcích právních předpisech. Jelikož se v tomto článku zaměřujeme výlučně na darování pohlavních buněk, je rozhodný zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o SZS“), který jako speciální právní předpis upravuje vyjma dalších lékařských procedur rovněž asistovanou reprodukci, se kterou jsou odpovídající dárcovské programy neodmyslitelně spojeny. V kontextu zohlednění požadavku na bezplatnost darování a související vymezení finančních náhrad je poté relevantní především § 11 daného zákona, podle něhož platí, že: *„Za odběr zárodečných buněk nevzniká osobě, které byly odebrány, nárok na finanční ani jinou úhradu. Poskytovatel, který odběr provedl, hradí anonymnímu dárci na základě jeho žádosti účelně, hospodárně a prokazatelně vynaložené výdaje spojené s darováním zárodečných buněk. Jejich náhradu může požadovat na příjemkyni, které má být provedeno umělé oplodnění, nebo na poskytovateli, kterému byly zárodečné buňky nebo lidská embrya k provedení asistované reprodukce předány. Poskytovatel, který převzal zárodečné buňky nebo lidská embrya k provedení asistované reprodukce a který uhradil výdaje podle věty druhé, může náhradu těchto výdajů požadovat na příjemkyni, které má být provedeno umělé oplodnění.“*²⁴

Za základní rozdíl oproti unijní právní úpravě můžeme považovat skutečnost, že zákonodárce vypustil z rozsahu kompenzací „nepříjemnosti spojené s darováním“, když se jazykově omezil pouze na úhradu „účelně, hospodárně a prokazatelně vynaložených výdajů“. V dotčené právní úpravě však nenalezneme žádné ustanovení, které by jasně stanovilo, jak má být konkrétní finanční náhrada vyčíslena, popř. jakým způsobem musí být existence uplatňovaných výdajů prokazována (dokladována). Stejně tak není zřejmé, jak má být v této souvislosti interpretován požadavek na účelnost a hospodárnost vynaložených výdajů. Z povahy věci lze uvažovat o tom, že nebude možné považovat za účelné a hospodárné takové částky, které jsou s ohledem na povahu a okolnosti odběru očividně excesivní. Jinými slovy, že tyto částky budou kompenzovat výdaje, které buďto s odběrem přímo nesouvisí, anebo byly nedůvodně (uměle) navyšované. Je však nepochybné, že za daného právního stavu není úhrada výdajů za darování gamet spojena s nějakou předem (paušálně) stanovenou nebo horní hranicí omezenou částkou. Stejně tak z ní nelze dovozovat existenci povinnosti dokladování výdajů na straně dárce a s tím spojené evidenční povinnosti na straně zdravotnického zařízení. V důsledku toho vzniká prostor pro dotváření takto vágně stanovených pravidel v praxi, tedy primárně skrze činnost jednotlivých odběrových zařízení a reprodukčních klinik. Výsledkem toho je *de facto* konkurenční boj o dárce skrze individuální nabídku jednorázových nebo postupně vyplácených

²⁴ Obecná právní úprava poskytování finančního odškodňování dárců je na podobném principu zakotvena v § 7 odst. 1 písm. b) zákona č. 296/2008 Sb., o zajištění jakosti a bezpečnosti lidských tkání a buněk určených k použití u člověka a o změně souvisejících zákonů (zákon o lidských tkáních a buňkách), ve znění pozdějších předpisů, který stanovuje: *„Odběrové zařízení zajistí opatrování tkání a buněk od dárce tak, aby darování tkání a buněk nebylo zdrojem finanční ani jiné náhrady; dárce může obdržet pouze náhradu účelně, hospodárně a prokazatelně vynaložených výdajů spojených s darováním.“* Ve vztahu k jiným částem těla je nutné aplikovat zejména zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů, nebo zákon č. 285/2002 Sb., o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů a o změně některých zákonů (transplantační zákon), pakliže se jedná o orgány nebo tkáně ve smyslu daného právního předpisu. Podmínky pro poskytování finanční kompenzace za darování krve jsou naopak opět stanoveny v zákoně o SZS (§ 32 odst. 2). Blíže viz VALC, J. et al. Právní rámec poskytování kompenzací za darování částí lidského těla v České republice. *Právní rozhledy*. Praha, 2023, roč. 2023, č. 8, s. 267–277.

kompenzací (popř. také jiných bonusů) ze strany dotčených zdravotnických zařízení, ať už v rámci oficiálního ceníku poskytovaných služeb na domovských stránkách nebo jinou formou reklamy na internetu, v médiích nebo v dopravních prostředcích a na dalších veřejně dostupných místech.²⁵

Ukázka č. 1:

(Zdroj: <https://www.darcovstvivajicek.cz/>)

Ukázka č. 2:

(Zdroj: <https://www.gennet.cz/darovanivajicek>)

²⁵ VALC, J. *Problém komercializace dárcovství pohlavních buněk v České republice*, s. 540.

Ukázka č. 3:

The screenshot shows the GENNET website header with navigation links: Vy a GENNET, IVF, Genetika, Fetální medicína, Komplexní péče, Lékaři a kliniky, Ceny. There is a 'Kontaktujte nás' button and a language dropdown set to 'CS'. The main content area features three cards:

- Pomoc:** Darováním spermií pomůžete neplodným párům splnit jejich sen.
- Zdravotní vyšetření:** Darování předchází genetické vyšetření, krevní vyšetření na HIV, hepatitidu B a C, syfilis, spermioqram a Chlamydia trachomatis. Díky těmto vyšetřením získáte informace o svém zdravotním stavu, které mohou být cenné např. při plánování vlastní rodiny.
- Odměna:** Kompenzujeme náklady spojené s darováním až do výše 20 000 Kč.

(Zdroj: <https://www.gennet.cz/chci-darovat-spermie>)

Jedná se pouze o náhodný výběr veřejných nabídek některých reprodukčních klinik působících v České republice, které vykazují společné rysy. Prvním z nich je skutečnost, že v rámci slovní a vizuální propagace svých služeb cíleně zvýrazňují informaci spojenou s poskytovanou finanční kompenzací za darování vajíček nebo spermií, která by však nejspíše neměla být s ohledem na stále prosazovaný princip altruismu a solidarity určujícím kritériem, respektive hlavním důvodem, proč se dotyčná osoba pro darování rozhodne.²⁶ Kromě toho lze pozorovat, že výše finanční kompenzace za darování vajíček se zásadně pohybuje nad hranicí 30 000 Kč, přičemž se její výše může odvíjet nejen od samotného darování, ale také od vyplnění anonymního dotazníku pro statistické účely.²⁷ Výjimkou není ani zdůraznění možnosti opakovaného darování, přestože je v případě ženy spojeno s nemalými zdravotními riziky. V případě darování spermií poté vykazuje propagace podobné znaky co do zvýraznění výše kompenzace, která může být za darování poskytnuta. V ukázce č. 4 můžeme vidět, že částka dosahuje až 20 000 Kč ročně, což souvisí s tím, že se nejedná o kompenzaci jednoho darování, ale je vyjádřen předpoklad, že daná osoba bude sperma darovat během roku mnohokrát, což není s ohledem na nenáročnost odběru a absenci zákonného omezení zapovězeno.²⁸ V opačném případě,

²⁶ Není ostatně tajemstvím, že dárkyně vajíček tvoří z velké části studentky vysokých škol, jejichž příběhy jsou ze strany reprodukčních klinik veřejně propagovány, přičemž se v nich setkáme rovněž s otevřeným přiznáním, že hlavní motivací byla finanční kompenzace. Viz např. *Proč jsem se rozhodla darovat* [online]. [cit. 2023-06-04]. Dostupné z: <<https://www.reprogenesisdarcovstvi.cz/>>.

²⁷ Jako příklad lze uvést rovněž veřejnou nabídku následujících reprodukčních klinik: *Sanatorium Helios* [online]. [cit. 2023-05-15]. Dostupné z: <www.sanatoriumhelios.cz>; *ReproGenesis* [online]. [cit. 2023-05-15]. Dostupné z: <www.reprogenesisdarcovstvi.cz>; *IVF Zlín* [online]. [cit. 2023-06-04]. Dostupné z: <www.ivf-zlin.cz>.

²⁸ Důvodem je skutečnost, že v České republice není na rozdíl od jiných států zřízen centrální registr dárců spermatu, přičemž není ani legislativně stanoven maximální počet darování, která může jeden dárců celkově podstoupit. To samozřejmě nevylučuje uplatňování vlastních pravidel jednotlivých zdravotnických zařízení, která mohou v tomto směru určitá omezení autonomně uplatňovat.

kdy se jedná pouze o kompenzaci jednoho darování spermatu, jsou ze strany reprodukčních klinik nabízeny paušálně vyjádřené finanční náhrady v rozmezí od 800 do 2 000 Kč.²⁹

S odkazem na výše uvedené si lze klást legitimní otázku, jaká kritéria jsou pro určení výše finančních kompenzací za darování vajíček a spermatu rozhodná. Jinými slovy, zda má nějaký reálně stanovitelný základ, anebo je určována tržním mechanismem spočívajícím v tom, že reprodukční kliniky budou zásadně poskytovat podobné kompenzace jako jejich konkurence už jen proto, aby o potenciální dárce nepřicházely. V každém případě se lze při pohledu na jednotlivé částky a způsob jejich propagace zamýšlet nad tím, zda se stále jedná o darování v právním slova smyslu, tedy takové, které dodržuje zákonem výslovně stanovený zákaz finančního prospěchu. Ve své podstatě se nejedná pouze o problém etický nebo právně-teoretický, protože má dopady do aplikační praxe. Je totiž nutné připomenout, že poskytování finančních částek, které by sice byly formálně označeny jako náhrady nebo kompenzace, ale materiálně by měly charakter odměny, by naplňovalo skutkovou podstatu hned několika přestupků.³⁰ Konkrétně by se dané zařízení takovým jednáním dopustilo přestupku podle ust. § 25 odst. 5 písm. d) ve spojení s § 7 odst. 1 písm. b) zákona o LTB, za který hrozí ve správním řízení pokuta až do výše 3 000 000 Kč, a to ve vazbě na okolnosti případu, respektive (ne)přítomnost polehčujících a přitěžujících okolností.³¹ K tomu je dále třeba doplnit, že případné propagování takových odměn může naplnit rovněž skutkovou podstatu přestupku za zakázanou reklamu ve smyslu ust. § 5c odst. 1 ve spojení s ust. § 8a odst. 2 písm. d) nebo odst. 3 písm. d) zákona č. 40/1995 Sb., o regulaci reklamy a o změně a doplnění zákona č. 468/1991 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání, ve znění pozdějších předpisů.³² Není rozhodné, zda bude subjekt jako právnická osoba zadavatelem nebo přímo zpracovatelem dotčeného reklamního materiálu, protože v obou případech mu za spáchání daného deliktu hrozí pokuta až do výše 2 000 000 Kč.³³ Z hlediska případného postihu by nepochybně hrálo roli, zda by jednotlivé delikty byly projednávány ve společném řízení (uplatnění zásady absorpce), popř. zda by na ně bylo z hmotněprávního hlediska pohlíženo jako na klasické přestupky, anebo spíše na pokračování v přestupku (dílní útoky proti chráněnému zájmu v podobě vyplácení konkrétních kompenzací) nebo jako na přestupek trvajících (kontinuální propagace odměny za darování).

²⁹ Jako příklad lze uvést rovněž veřejnou nabídku následujících reprodukčních klinik: *Iscare* [online]. [cit. 2023-06-04]. Dostupné z: <<https://www.iscare.cz/crm/darcovstvi/darci-spermii>>; *Fakultní nemocnice Olomouc* [online]. [cit. 2023-06-04]. Dostupné z: <<https://car.fnol.cz/darcovstvi-vajicek-a-spermii>>; *Sperm Bank International* [online]. [cit. 2023-06-04]. Dostupné z: <<https://www.myspermbank.cz/darovani-spermatu/>>.

³⁰ Vyloučit poté nelze ani odpovědnost v rovině práva trestního, a to ve vazbě na skutkové podstaty trestného činu neoprávněného odebrání tkání a orgánů (§ 164) nebo trestného činu nedovoleného nakládání s tkáněmi a orgány (§ 165) podle zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů. Ačkoliv komentářová literatura z působnosti daných ustanovení reprodukční buňky nevylučuje, je otázkou, zda mají tyto skutkové podstaty skutečně dopadat na protiprávní jednání spočívající „jen“ v poskytování nepřiměřených (zákonem předvídaných) finančních kompenzací za darování, anebo spíše na taková, která se týkají zásadního porušení požadavku dobrovolnosti, dodržování postupů *lege artis* nebo zákazu obchodování v pravém slova smyslu, což je ovšem diskutováno spíše ve vazbě na lidské orgány. K tomu viz DRAŠTÍK, A. et al. *Trestní zákoník. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015.

³¹ § 39 a § 40 zákona č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich, ve znění pozdějších předpisů.

³² § 8a odst. 2 písm. d) nebo odst. 3 písm. d) téhož zákona.

³³ § 8 odst. 5 písm. c) a § 8a odst. 6 písm. b) a odst. 7 písm. b) zákona o regulaci reklamy.

Navzdory tomu je vhodné dodat, že nejsou známy nebo medializovány případy veřejnoprávního postihu protiprávního jednání spočívajícího v propagaci a poskytování finančních kompenzací dárců v rozporu se zákazem získání finančního prospěchu. Přestože je na odborné úrovni na problematiku povahu těchto forem kompenzací a s tím spojené reklamy poukazováno, je velmi obtížné uznat někoho vinným ze spáchání přestupku za situace, kdy právní úprava žádné jednoznačné určení nebo ohraničení výše finančních náhrad za darování pohlavních buněk nestanovuje, ani neposkytuje nějaké vodítko stran kritérií, co se má rozumět pod požadavky účelnosti, hospodárnosti a prokazatelnosti. Stejně tak je všeobecně komplikované uvažovat o postihu konkrétního subjektu, pakliže nabídkou a propagací svých služeb zásadně nevybočuje z praxe všech ostatních poskytovatelů v daném zdravotnickém odvětví, která se v této podobě a bez postihu ze strany kompetentních orgánů veřejné moci dlouhodobě utváří.³⁴

2.2. SLOVENSKO

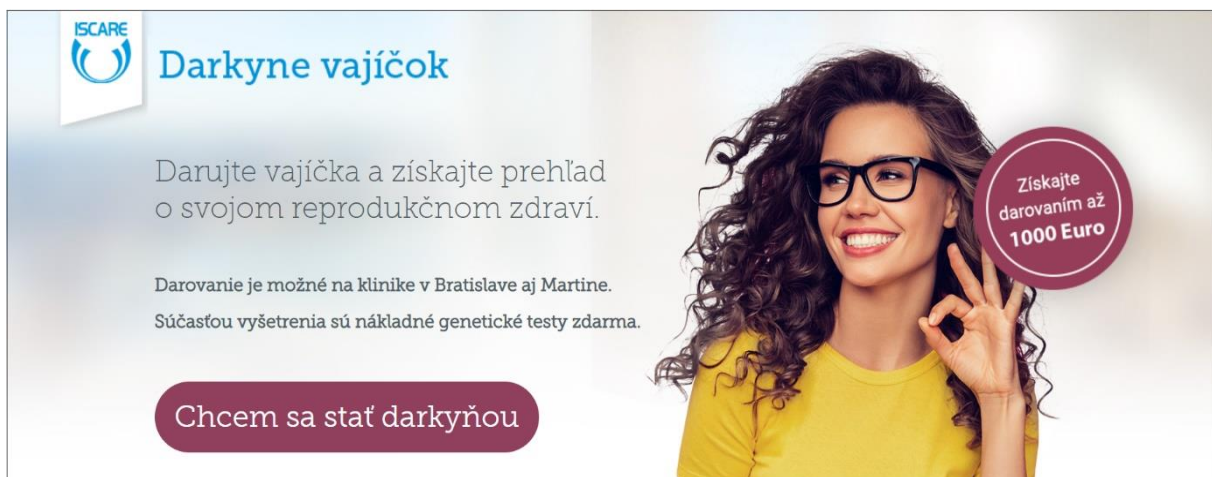
Na rozdíl od České republiky se ve slovenském právním řádu setkáme s přístupem, který je založen na komplexnějším řešení regulace dárcovství částí lidského těla, když je tato problematika předně upravena v jednom speciálním právním předpisu. Konkrétně se jedná o zákon č. 317/2016 Z. z., o požiadavkách a postupoch pri odbere a transplantácii ľudského orgánu, ľudského tkaniva a ľudských buniek a o zmene a doplnení niektorých zákonov (dále jen „slovenský zákon o odběrech a transplantacích“). Již z legislativního označení daného právního předpisu je totiž zřejmé, že se vztahuje jak na darování orgánů, tak lidských tkání a buněk, mezi které lze v souladu s dřívějším výkladem zařadit rovněž vajíčka a spermie, jakožto buňky zárodečné či reprodukční. V kontextu východisek pro poskytování finančních náhrad za darování gamet je poté rozhodný již úvodní § 3 odst. 7 a 8 slovenského zákona o odběrech a transplantacích, ve kterém je stanoveno, že: „*Darcovstvo ľudského orgánu, ľudského tkaniva alebo ľudských buniek je dobrovoľné a bezplatné. Odber ľudského orgánu, ľudského tkaniva, ľudských buniek alebo ich transplantácia s cieľom finančného zisku, majetkového prospechu alebo akéhokoľvek iného prospechu sú zakázané.*“ Z dotčeného ustanovení po vzoru mezinárodních závazků vyplývá požadavek na bezplatnost darování a s tím spojený zákaz komercializace, tedy provádění odběru za účelem získání finančního prospěchu. Ačkoliv pak daný právní předpis podrobně reguluje podmínky pro odběr a další nakládání s dotčenými částmi lidského těla, včetně souvisejících povinností odběrových zařízení, k otázkám poskytování náhrad výdajů spojených s odběrem (darováním) se blíže nevyjadřuje.

Za tímto účelem bylo v minulosti nutné vycházet z obecného právního předpisu, kterým je zákon č. 576/2004 Z. z., o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov (dále jen „slovenský zákon o ZS“), který ve svém § 35 odst. 5 stanovoval: „*Darcovstvo orgánov, tkanív alebo buniek je dobrovoľné a bezplatné. Darcovi sa poskytne náhrada preukázaných výdavkov na cestovné, ubytovanie a stravné podľa osobitného predpisu,^{40a)} a finančná náhrada straty príjmu podľa osobitného predpisu,^{40b)} ktoré mu vznikli v súvislosti s odberom orgánov, tkanív alebo buniek.*“ Jedná se o poměrně jednoznačnou právní regulaci,

³⁴ VALC, J. *Problém komercializace dárcovství pohlavních buněk v České republice*, s. 542.

kteřá spojuje poskytování finančních náhrad s jasně identifikovatelnými výdaji v podobě cestovného, stravného, nákladů na ubytování a náhrady ušlého výdělku, a to s odkazem na speciální právní předpisy.³⁵ Ve své podstatě jde o poskytování benefitů, které jsou v režimu právních předpisů v oblasti pracovněprávní a oblasti sociálního zabezpečení poskytovány rovněž v České republice. Problém však spočívá v tom, že výše citované ustanovení slovenského zákona o ZS bylo později zrušeno, aniž by bylo nahrazeno jiným (více či méně) specifickým ustanovením. Tím samozřejmě nedošlo k vyloučení práva dárce na náhradu ušlého výdělku a jiných výdajů, jejichž náhrada je nadále zakotvena ve speciálních právních předpisech, ačkoliv na ně již není slovenským zákonem o ZS nadále výslovně odkazováno. Došlo však k odstranění ustanovení, které by mohlo být interpretováno jako konkretizace způsobu a formy přípustného odškodňování, tedy jako záměr na vyloučení souběžného poskytování kompenzací ze strany zdravotnických zařízení formou paušálních finančních částek. Pokud se poté podíváme na aktuální vývoj na Slovensku, tedy veřejnou nabídku a propagaci služeb některých odběrových zařízení a klinik, situace se od České republiky příliš neodlišuje.

Ukázka č. 4:

ISCARE

Darkyne vajíčok

Darujte vajička a získajte prehľad o svojom reprodukčnom zdraví.

Darovanie je možné na klinike v Bratislave aj Martine.
Súčasťou vyšetrenia sú nákladné genetické testy zdarma.

Chcem sa stať darkyňou

Získajte darovaním až 1000 Euro

(Zdroj: <https://www.darkynevajicok.sk/>)

³⁵ Konkrétně se jedná o § 138 odst. 2 zákona č. 311/2001 Z. z., zákoník práce (problematika překážek v práci), a zákon č. 283/2002 Z. z., o cestovných náhradách.

Ukázka č. 5:

Kto môže darovať vajíčka

Na Slovensku je darovanie vajíčok **anonymné, legálne a dobrovoľné**. Anonymita je obojstranná. Vy sa nedozviete, komu sme vajíčka poskytli a príjemkyňa vajíčok sa nedozvie, kto jej ich daroval.

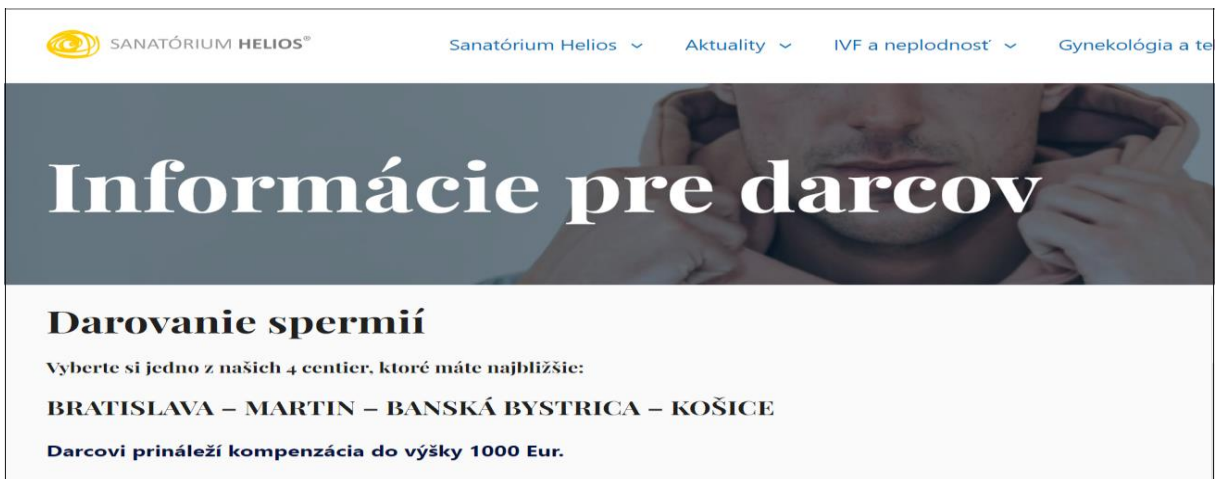
Centrum pre asistovanú reprodukciu GynCare vypláca darkyniam po úspešnom darovaní vajíčok finančnú kompenzáciu (odmenu) za čas a náklady vo výške 1 000 €.

Záujemkyne o darcovstvo zároveň absolvujú **zdarma vyšetrenia**, aj genetické, ktorých hodnota je minimálne 500 €.

CHCEM ZÍSKAŤ KOMPENZÁCIU 1000 €

(Zdroj: <https://gyncare.sk/sluzby/preco-darovat-vajicka/darovanie-vajicok/>)

Ukázka č. 6:

The screenshot shows the website for Sanatórium Helios. The header includes the logo and navigation links for 'Sanatórium Helios', 'Aktuality', 'IVF a neplodnosť', and 'Gynekológia a te'. The main content area features a large heading 'Informácie pre darcov' (Information for donors) over a background image of a man. Below this, the section is titled 'Darovanie spermíí' (Sperm donation) and lists four centers: Bratislava – Martin – Banská Bystrica – Košice. It also states that donors receive a compensation of up to 1000 Eur.

(Zdroj: <https://www.sanatoriumhelios.sk/informacie-pre-darcov/>)

Ukázka č. 7:

ISCARE SK

Naše služby Naše kliniky Cenník Spokojní klienti FAQ Blog Platby Kontakt

Darovanie vajčiek Darovanie spermii Darovanie embryí

Darovanie spermii

Prečo sa stať darcom spermii

Darované spermie slúžia hlavne pre páry, ktoré prekonali onkologickú liečbu, alebo sú prenášačmi genetického ochorenia, prípadne ak muži trpia závažnými poruchami spermiogramu. Ich jedinou možnosťou ako sa stať rodičmi, je vaša pomoc. Pomôžte takýmto párom darovaním vašich spermii.

- Bezplatne získate informácie o Vašom zdravotnom stave a plodnosti. Spravíme vám všetky potrebné testy a vyšetrenia ako spermiogram, vyšetrenia na pohlavné prenosné choroby, ako aj nákladné genetické vyšetrenia a to všetko zadarmo.
- Darcovstvo spermii je bezplatné, avšak **je spojené s finančnou kompenzáciou nákladov až do výšky 800€**, v závislosti od počtu darovaní.

(Zdroj: <https://www.iscare.sk/sk/nase-sluzby/darcovsky-program/darovanie-spermii/>)

Při srovnání s nabídkou českých reprodukčních klinik můžeme vidět, že v rámci propagace a s tím spojené motivace dárců hraje vedle bezplatného genetického vyšetření finanční kompenzace (někdy dokonce označovaná jako odměna) významnou roli. Co se však odlišuje, jsou částky, které jsou ze strany zdravotnických zařízení ve vazbě na „odškodnění“ nákladů a vynaloženého času poskytovány. Ačkoliv bude záležet na aktuálním kurzu měn, je zřejmé, že dárkyně vajíček obdrží na Slovensku nižší částky než v České republice, kde se finanční kompenzace pohybuje nad hranicí 30 000 Kč. Opačně je tomu v případě darování spermii, když slovenské reprodukční kliniky nabízejí finanční náhrady v rozsahu 500 až 1 000 eur,³⁶ což je při horní hranici vyšší částka než v České republice, kde se kompenzace dárců spermii pohybuje typicky do výše 20 000 Kč. Samozřejmě i zde platí, že tyto částky se netýkají jednoho, ale několika (standardně deseti) darování v řadě, protože ani na Slovensku neexistuje zákonná úprava, která by počet darování u konkrétní osoby omezovala.³⁷ V případě jednoho darování proto bude částka podstatně nižší, respektive bude se pohybovat řádově ve výši několik desítek eur.³⁸

Stejně jako v České republice také na Slovensku nalezneme v právním řádu sankční ustanovení, která postihují porušení zákonných podmínek a zákazů v oblasti poskytování zdravotních služeb, včetně těch, které jsou spojeny s odběrem (darováním) částí lidského těla. Pokud se nejprve zaměříme na

³⁶ Viz také např. *Gynicare* [online]. [cit. 2023-06-06]. Dostupné z: <<https://gynicare.sk/sluzby/preco-darovat-vajicka/darovanie-spermii/>>; *Isicare* [online]. [cit. 2023-06-06]. Dostupné z: <<https://www.iscare.sk/sk/nase-sluzby/darcovsky-program/darovanie-spermii/>>.

³⁷ To samozřejmě nevyklučuje podobně jako v České republice přijetí interních pravidel či regulace jednotlivých klinik, které jsou navíc koordinovány skrze doporučení odborných společností.

³⁸ PAŠKOVÁ, M. *Darovanie spermii – zárobková činnosť či ochota pomôcť?* In: *Fitastyl.sk* [online]. 23. 10. 2017 [cit. 2023-06-06]. Dostupné z: <<https://fitastyl.sk/clanky/wellness/darovanie-spermii-zarobkova-cinnost-ci-ochota-pomoc>>.

otázku přestupkové odpovědnosti, ta není na rozdíl od České republiky zakotvena přímo ve slovenském zákoně o odběrech a transplantacích nebo ve slovenském zákoně o ZS. Některé skutkové podstaty přestupků v oblasti zdravotnictví nalezneme v ust. § 29 zákona č. 372/1990 Zb. o priestupkoch, mezi kterými však není žádná, která by se vztahovala přímo k problematice odběru lidských orgánů, tkání a buněk. Naopak se na první pohled přílehlavá povinnost poskytovatele zdravotních služeb, jejíž porušení lze sankcionovat, nacházejí v ust. § 79 odst. 1 písm. ac) zákona č. 578/2004 Z. z., o poskytovateľoch zdravotnej starostlivosti, zdravotníckych pracovníkoch, stavovských organizáciách v zdravotníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ve kterém je uvedeno: „*Poskytovateľ, ktorý je držiteľom povolenia alebo držiteľom licencie na výkon samostatnej zdravotníckej praxe, je povinný, ak v odseku 3 nie je ustanovené inak, pri odbere, spracovaní, konzervovaní, testovaní, skladovaní alebo distribúcií ľudského tkaniva alebo ľudských buniek dodržiavať osobitné predpisy.*^{55jaq)}“ V souladu s legislativním odkazem na poznámku č. 55jaq) se však tato regulace vztahuje pouze na povinnosti vymezené v ust. § 17 odst. 6, § 21 až 23 a § 25 a 26 zákona o odběrech a transplantacích, ve kterých není zákaz komercializace darování lidských buněk vůbec reflektován, pročež v tomto kontextu nelze uvažovat o postihu a uložení sankcí vymezených v ust. § 81 daného zákona.

V úvahu by poté připadalo uplatnění odpovědnosti v oblasti trestního práva, a to ve vazbě na skutkovou podstatu trestného činu spočívajícího v neoprávněném odebrání orgánů, tkání a buněk a nezákonné sterilizaci, a to ve smyslu zákona č. 300/2005 Z. z., trestní zákon (dále jen „slovenský trestní zákon“). Je však otázkou, zda lze „neoprávněnost odběru“ jako součást formální stránky daného trestného činu interpretovat extenzivním způsobem, tedy rovněž ve vazbě na porušení požadavku bezplatnosti neboli zákazu komercializace.³⁹ Ze slovenské doktríny navíc vyplývá, že porušení zákonného požadavku na nekomerční povahu darování lidských orgánů, tkání nebo buněk by při splnění dalších předpokladů naplňovalo spíše trestný čin obchodování s lidmi podle § 179 slovenského trestního zákoníku.⁴⁰ Lze však mít pochybnosti, že by dané ustanovení dopadalo na nezastřené poskytování finanční náhrad výdajů a nepřijemností, které jsou za určitých podmínek předvídaný unijní legislativou a na národní úrovni nejsou *a priori* zakázány. Pokud byly obdobné pochybnosti vyjádřeny již ve vazbě na uplatnění přestupkové odpovědnosti v českém právu, tím spíše budou dány v rovině trestněprávního postihu, který je spojen s úmyslem a potřebou naplnění vyšší míry společenské škodlivosti.

Kromě toho je nutné se zabývat tím, zda je podobně jako v České republice postihována také nezákonná propagace komerčního darování pohlavních buněk. Za tímto účelem je potřeba vycházet ze zákona č. 147/2001 Z. z. o reklame a o zmene a doplnení niektorých zákonov (dále jen „slovenský zákon o reklamě“), který v ust. § 7a stanovuje, že: „*Zakazuje sa reklama o potrebe alebo dostupnosti orgánov, tkanív a buniek^{13a)} s cieľom ponúknuť alebo nadobudnúť finančný zisk či porovnateľné výhody.*“ Problém však spočívá v tom, že dané ustanovení pomocí legislativní zkratky odkazuje na § 35 slovenského zákona

³⁹ Jak již bylo uvedeno ve vazbě na českou právní úpravu, „neoprávněnost“ odběru nebo nakládání s orgány a tkáněmi bude spíše spočívat v absenci jiných zákonných podmínek, jako je souhlas dárce, zásadní porušení postupů *lege artis* apod.

⁴⁰ KUČEJOVÁ, A. Neoprávněné odoberanie orgánov, tkanív a buniek z tiel mŕtvach darcov a zdravotné riziká pre príjemcov. In: VRÁBLOVÁ, M. (ed.). *Trestnoprávne súvislosti ochrany života a zdravia*. Praha: Leges, 2018, s. 335.

o ZS, který v minulosti zakotvoval zákaz využití dárcovství dotčených částí lidského těla k získání finančního prospěchu, včetně podmínek pro možné poskytování finanční náhrad v podobě cestovného, stravného, nákladů na ubytování a náhrady ušlého výdělku. Dané ustanovení však bylo zrušeno, aniž by bylo v obdobné podobě nahrazeno. Jinými slovy, dotčený právní předpis odkazuje na již neplatné ustanovení. Kromě toho nenalezneme § 7a ani ve výčtu obsaženém v § 11 slovenského zákona o reklamě, který vymezuje sankce, které mohou být za porušení stanovených povinností pravidel ukládány. Z toho lze dovodit, že současná právní úprava regulace reklamy jednoznačně neumožňuje postihovat reprodukční kliniky za jednání, které by s ohledem na výši finančních kompenzací a způsobu jejich propagace bylo vyhodnoceno jako problematické, respektive odporující uplatňovanému zákazu komercializace darování částí lidského těla.

2.3. RAKOUSKO

Předně je nutné zdůraznit, že Rakousko v minulosti patřilo mezi státy, které darování vajíček neumožňovaly. V roce 2015 však došlo ke změně právní úpravy a za současného právního stavu je tak možné darovat oba druhy pohlavních buněk, tedy nejen spermie, ale rovněž vajíčka.⁴¹ Podmínky pro jejich darování jsou poté zakotveny v zákoně stanovujícím předpisy o asistované reprodukci (Fortpflanzungsmedizingesetz – FMedG).⁴² Co se týče zákazu komercializace darování pohlavních buněk, ten je primárně zakotven v ust. § 16 daného právního předpisu, ve kterém je stanoveno: *„Poskytnutí spermatu nebo vajíček pro lékařsky asistovanou reprodukci nesmí být předmětem úplatného právního jednání. Dohoda nebo přijetí příspěvku na úhradu nákladů se považuje za úplatný právní úkon, pokud a v rozsahu, v jakém příspěvek na úhradu nákladů převyšuje prokázané peněžní výdaje vzniklé v souvislosti s lékařským ošetřením za účelem přenosu spermatu nebo vajíček.“*⁴³ Naopak je v dalším odstavci odkazovaného zákona výslovně zakázáno mimo jiné zprostředkování spermií, vajíček nebo osob ochotných své reprodukční buňky poskytnout, včetně reklamy, které by se na přenechání nebo zprostředkování takových buněk zaměřovala. V tomto směru je tedy právní úprava striktnější než v České republice a na Slovensku, protože se zákaz netýká pouze reklamy, která by porušovala zákaz komercializace, ale jakékoliv reklamy, která by s odpovídajícím dárcovským programem souvisela.

⁴¹ Legalizace darování vajíček, respektive přenosu embrya vytvořeného za pomoci darovaného vajíčka, byla součástí celkové liberalizace dané právní oblasti, včetně problematiky preimplantační genetické diagnostiky a vymezení okruhu osob/párů, které mohou dotčené formy řešení neplodnosti využívat. K tomu blíže viz BERNAT, E. Das österreichische Fortpflanzungsmedizingesetz wurde liberalisiert. *Gynäkologische Endokrinologie*. 2016, č. 4, s. 270–275.

⁴² *Bundesgesetz, mit dem Regelungen über die medizinisch unterstützte Fortpflanzung getroffen werden (Fortpflanzungsmedizingesetz – FMedG)* [online]. RIS [cit. 2023-06-07]. Dostupné z: <<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10003046>>.

⁴³ V originálním znění (v textu překlad autora) je v § 16 FMedG uvedeno: *„Die Überlassung von Samen oder Eizellen für eine medizinisch unterstützte Fortpflanzung darf nicht Gegenstand eines entgeltlichen Rechtsgeschäfts sein. Die Vereinbarung oder die Annahme einer Aufwandsentschädigung gilt als entgeltliches Rechtsgeschäft, wenn und soweit die Aufwandsentschädigung über die nachgewiesenen Barauslagen, die im Zusammenhang mit der medizinischen Behandlung bei der Überlassung von Samen oder Eizellen getätigt wurden, hinausgeht.“*

Naopak lze spatřovat jistou podobnost v tom, že dočtená právní úprava sice hovoří o možnosti kompenzace jen prokazatelných peněžních výdajů vzniklých v souvislosti s lékařským ošetřením (odběrem), ale mechanismus výpočtu nebo dokladování těchto částek nestanovuje. V praxi se pak podobně jako v dalších státech můžeme setkat s tím, že reprodukční kliniky na svých internetových stránkách sice poukazují na altruismus a solidaritu s neplodnými páry, ale současně obdobným způsobem nabízejí a vizuálně zdůrazňují poskytování určité finanční „kompenzace“.

Ukázka č. 8:

KINDERWUNSCH ZENTRUM AN DER WIEN

Kinderwunschreise Was wir für Sie tun Warum mit uns? Wissenswertes Blog Termine Kontakt

HEROES NEEDED

Be a Hero.. werde Samenspender!

Bereit, ein Held zu sein?

Was wir bieten - Ihre Aufwandsentschädigung

Die Samenspende ist eine soziale, freiwillige Leistung, die nicht bezahlt werden darf. Wir können Ihnen jedoch als Gegenleistung eine **Auslagenentschädigung** für Ihren Anfahrtsweg und die bei uns verbrachte Zeit anbieten. Pro Abgabe einer geeigneten Samenprobe erhalten Sie € 100, üblicherweise sind 8-12 Abgaben nötig.

(Zdroj: <https://www.kinderwunschzentrum.at/samenspender>)

Ukázka č. 9:

stadt-WIEN.at
INOFFIZIELLES STADTPORTAL

Ich suche nach...

WIEN KUNST & KULTUR VERANSTALTUNGEN FREIZEIT GESUNDHEIT LIFESTYLE IMMOBILIEN & WOHNEN WIRTSCHAFT

Aufwandsentschädigung für Eizellspenderinnen

Wie bei allen anderen Spenden von körpereigenen Stoffen ist auch bei der Eizellenspende **kein Verkauf erlaubt**, das heißt, es gibt **keine finanzielle Vergütung** in dem Sinne, sondern eine Aufwandsentschädigung. Diese liegt pro notwendigem Termin in der Klinik bei bis zu 90 Euro, zusätzlich wird Kilometergeld bezahlt. Je nachdem, wie stark die Beschwerden der Spenderin bei Eizellabsaugung und Narkose sind, bekommt sie 110 Euro, 220 Euro oder 330 Euro pro 24 Stunden.

(Zdroj: <https://www.stadt-wien.at/wirtschaft/geld-verdienen.html>)

Na základě analýzy veřejné nabídky služeb jednotlivých reprodukčních klinik v Rakousku lze následně dospět k závěru, že se ve srovnání s Českou republikou a Slovenskem typicky (až na výjimky – viz např. Ukázka č. 8) nesetkáme s tím, že by byla informace o poskytování finančních kompenzací dárčům vajíček a spermatu uváděna na předním místě, tedy *de facto* jako jeden z hlavních motivů pro darování. Důvodem bude nepochybně poměrně jednoznačně stanovený zákaz jakékoliv reklamy, která by s odběrem nebo zprostředkováním pohlavních buněk souvisela, ať už by měla z hlediska motivace dárců komerční charakter, či nikoliv. V případě darování vajíček dokonce jednotlivé kliniky o konkrétní formě nebo výši odškodňování výslovně neinformují a omezují se spíše na vymezení nákladů spojených s realizací celého procesu umělého oplodnění za pomoci darovaných vajíček.⁴⁴ V tomto směru lze proto získat údaje spíše z jiných zdrojů, například z výše použitého informačního portálu města Vídeň. V něm je naopak záměrně zvýrazněno, že vajíčka lze opravdu pouze darovat, nikoliv prodávat, což znamená, že žádná forma finanční odměny není přípustná. Tím není legislativně vyloučeno poskytování cestovného a náhrady dalších výdajů, které se ve vazbě na jedno ošetření pohybují okolo částky 90 eur, přičemž další kompenzace v řádech stovek eur je odvislá od náročnosti provedeného zákroku, tedy průběhu odběru, narkózy a rekonvalescence.⁴⁵ Odlišná situace panuje ve vztahu k odškodňování dárců spermatu, když se naopak můžeme setkat s tím, že kliniky v rámci vymezení podmínek pro darování otevřeně informují o tom, že dárce v souladu se zákonem obdrží náhradu výdajů až do částky 100 eur za jeden odběr, přičemž je možné darovat i opakovaně.⁴⁶ Pokud budeme vycházet z horní hranice, může tedy dárce spermatu za jedno darování obdržet podobné částky jako v České republice nebo na Slovensku.

V Rakousku je poté veřejnoprávní postih za porušení stanovených pravidel v oblasti asistované reprodukce, včetně zákazu komercializace, zprostředkování a propagace darování pohlavních buněk, zakotven přímo v ust. § 22 odst. 1 bodu 4. FMedG. V daném ustanovení zákona je stanoveno, že „*kdo poskytne nebo přijme za úplatu sperma nebo vajíčka v rozporu s § 16 odst. 1 nebo poskytne sperma, vajíčka, životaschopné buňky nebo osoby v rozporu s § 16 odst. 2, se dopustí správního deliktu.*“^{47, 48} Podle druhého odstavce daného ustanovení lze poté pachateli tohoto správního deliktu uložit pokutu až do výše 50 000 eur, popř. odnětí svobody až na 14 dnů za předpokladu, že bude uložena pokuta nedobytná. Uvedené postihy se nicméně uplatní pouze subsidiárně, pokud nebudou splněny podmínky pro trestní postih, který projednávají soudy podle jiného právního předpisu (§ 25 FMedG), kterým je rakouský trestní zákoník (Strafgesetzbuch – StGB). S ohledem na taxativní výčet trestných činů by však

⁴⁴ Viz např. *Wunschkind* [online]. [cit. 2023-06-07]. Dostupné z: <<https://www.wunschkind.at/en/paths-to-the-desired-child/egg-donation>>; *IVF Centers Prof. Zech* [online]. [cit. 2023-07-06]. Dostupné z: <<https://www.ivf-salzburg.com/fertility-treatment.php?c=egg-donation-in-austria>>; *Kinderwunsch Institut Dr. Loimer* [online]. [cit. 2023-07-06]. Dostupné z: <<https://www.kinderwunsch-drloimer.at/en/treatment-options/egg-donation>>.

⁴⁵ *Eizellspende in Wien* [online]. Stadt Wien [cit. 2023-06-07]. Dostupné z: <<https://www.stadt-wien.at/wirtschaft/geld-verdienen.html>>.

⁴⁶ Viz *ibidem*.

⁴⁷ V originálním znění (v textu překlad autora) je v dotčeném paragrafu uvedeno, že: „*Wer Samen oder Eizellen entgegen § 16 Abs. 1 entgeltlich überlässt bzw. entgegen nimmt oder Samen, Eizellen, entwicklungsfähige Zellen oder Personen entgegen § 16 Abs. 2 vermittelt, begeht eine Verwaltungsübertretung.*“

⁴⁸ Není zde však výslovně regulován postih za provozování reklamy, která by směřovala proti zákonem stanovenému zákazu komercializace.

teoreticky připadala do úvahy pouze skutková podstata trestného činu obchodování s lidmi podle § 104a StGB, ale ta se primárně zaměřuje na vykořisťování nějaké osoby, které rakouský zákonodárce v medicínské oblasti výslovně spojuje jen s odběrem orgánů, nikoliv lidských tkání a buněk. Z toho vyplývá, že případné porušení výše stanovených pravidel bude spojeno spíše s uplatněním odpovědnosti za správní delikty, byť budou nepochybně vyvstávat stejné aplikační otázky jako v jiných státech, kde je určité finanční protiplnění vykazováno nikoliv jako odměna, ale pouze jako přípustná forma kompenzace vzniklých výdajů. Na druhou stranu nelze opomenout, že ust. § 16 FMedG výslovně zakazuje takové náhrady, které převyšují „prokázané peněžní výdaje vzniklé v souvislosti s lékařským ošetřením“, což oprávněnost poskytování paušálních finančních náhrad zahrnujících rovněž odškodnění nepřijemností nebo stráveného času důvodně zpochybňuje.

2.4. NĚMECKO

Německá právní úprava je oproti již rozebíraným legislativním přístupům specifická zejména v tom, že stále umožňuje pouze darování spermatu, nikoliv vajíček⁴⁹, což souvisí rovněž se zákazem a kriminalizací náhradního mateřství.⁵⁰ Uvedené vyplývá ze zákona na ochranu embryí (Embryonenschutzgesetz – EschG)⁵¹, který ve svém prvním paragrafu mimo jiné stanovuje, že odnětím svobody až na tři roky nebo peněžním trestem bude potrestán ten, kdo do pohlavních orgánů ženy přenese cizí neoplozené vajíčko nebo se zaváže oplodnit vajíčko za jiným účelem, než je navození těhotenství u ženy, od které toto vajíčko pochází.⁵² Co se poté týče darování spermatu, to je za určitých podmínek v souladu se zákonem. Ačkoliv můžeme v německém právním řádu nalézt rovněž specifický právní předpis ve smyslu zákona, kterým se zřizuje registr dárců spermatu a upravuje poskytování

⁴⁹ Kromě později zmiňovaného Švýcarska je dále darování vajíček legislativně zamezeno v Turecku, Bosně a Hercegovině a Norsku. K tomu je vhodné doplnit, že například v Chorvatsku, Irsku a Itálii je sice tato procedura legální, ale není na místní úrovni fakticky prováděna. Viz CALHAZ-JORGE, C. et al. Survey on ART and IUI: legislation, regulation, funding and registries in European countries. *Human Reproduction Open* [online]. 2020, č. 1 [cit. 2023-06-08]. Dostupné z: <<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7002185/>>.

⁵⁰ To však bez dalšího nebrání tomu, aby české kliniky v rámci inzerce svých služeb uváděly, že vyšetření předcházející odběru a darování vajíček v České republice může být uskutečněno za asistence německých lékařů, kde je darování daného druhu buněk zakázáno a postihováno. V tomto směru totiž Spolkový soudní dvůr v Karlsruhe rozhodl rozsudkem ze dne 8. 10. 2015, sp. zn. I ZR 225/13, že smyslem dané regulace je ochrana zájmu dítěte, nikoliv regulace tržního prostředí a s tím spojeného marketingu a reklamy. Viz *Bundesgerichtshof billigt Werbung für Eizellspende in Tschechien*. In: *Deutsches Ärzteblatt* [online]. 8. 10. 2015 [cit. 2023-06-08]. Dostupné z: <<https://www.aerzteblatt.de/nachrichten/64418/Bundesgerichtshof-billigt-Werbung-fuer-Eizellspende-in-Tschechien>>.

⁵¹ *Gesetz zum Schutz von Embryonen (Embryonenschutzgesetz – ESchG)* [online]. Bundesministerium der Justiz [cit. 2023-06-08]. Dostupné z: <<https://www.gesetze-im-internet.de/eschg/BJNR027460990.html>>.

⁵² Přesto je v Německu dlouhodobě diskutována změna restriktivní právní úpravy, a to mimo jiné ve vazbě na prosazování a normalizaci nových forem rodinného soužití, k jejichž založení jsou dotčené metody reprodukční medicíny využívány. Viz *Deutscher Bundestag. Dokumentation – Rechtliche Regelungen zur Eizell- und Embryonenspende in ausgewählten europäischen Ländern und den USA* [online]. 2018, s. 5 [cit. 2023-06-08]. Dostupné z: <<https://www.bundestag.de/resource/blob/592444/73def56351900dabd10dbb3a8a25a945/WD-9-035-18-pdf-data.pdf>>.

informací o dárci po heterologním použití spermatu (Samenspenderregistergesetz – SaRegG)⁵³, ten se k otázce možného poskytování finančního plnění spojeného s odběrem výslovně nevyjadřuje. Důvodem je skutečnost, že jeho přijetí bylo spojeno nejen s cílem vymezit evidenční, informační a další povinnosti odběrových zařízení, ale zejména se záměrem vytvořit právní základ pro vznik centrálního registru dárců spermatu, ve kterém jsou podle dotčených předpisů shromažďovány údaje o jednotlivých dárcích, a to mimo jiné za účelem garance a uplatnění práva dítěte počatého z darovaného spermatu znát svůj genetickým původ, jakmile dosáhne věku 16 let (§ 10 SaRegG).⁵⁴

Ve vazbě na zákaz komercializace darování spermatu je proto nutné vycházet ze zákona o darování, odběru a přenesení orgánů a tkáních (Transplantationsgesetz – TPG)⁵⁵. Daný právní předpis totiž v § 1a obsahuje legální definice, respektive stanovení významu základních pojmů, se kterými je v dalších ustanoveních pracováno a na které tak dopadají stanovená pravidla chování. V této souvislosti je důležitý především čtvrtý odstavec tohoto ustanovení, ve kterém je uvedeno, že tkáněmi se rozumí „všechny složky lidského těla tvořené buňkami, které nejsou orgány ve smyslu definice v bodě 1, včetně jednotlivých lidských buněk.“⁵⁶ S ohledem na skutečnost, že za lidské buňky lze považovat také buňky reprodukční, tedy vajíčka a spermie, je nepochybné, že je na jejich odběr a případné darování (ve vazbě na spermie) nutné danou právní úpravu aplikovat. Výslovný zákaz obchodu s orgány a tkáněmi je poté zakotven v § 17 odst. 1 věty první TPG, ve kterém je stanoveno, že: „Je zakázáno obchodovat s orgány nebo tkáněmi určenými k léčbě jiné osoby.“⁵⁷ Z uvedeného pravidla jsou nicméně dále stanoveny dvě výjimky. První z nich se vztahuje na léčivé přípravky, které jsou vyrobeny z orgánů nebo tkání nebo s jejich použitím a které splňují speciální právní předpisy. Pro účely tohoto textu je však významnější druhá výjimka, která umožňuje „poskytování nebo přijímání přiměřené úplaty za opatření nezbytná k dosažení účelu léčby, zejména za odběr, konzervaci, další zpracování, včetně opatření pro včetně opatření pro kontrolu infekce, skladování a přepravu orgánů nebo tkání a orgánů nebo tkání [...]“⁵⁸ Z citovaného ustanovení lze dovodit toliko obecně formulovaný požadavek na přiměřenost poskytované úplaty, která je nicméně účelově svázána s provedeným odběrem a v žádném případě nemá mít ve vazbě na zákaz komercializace charakter odměny, respektive finančního protiplnění za

⁵³ Gesetz zur Errichtung eines Samenspenderregisters und zur Regelung der Auskunftserteilung über den Spender nach heterologer Verwendung von Samen (Samenspenderregistergesetz – SaRegG). In: Bundesministerium für Justiz [online]. [cit. 2023-06-08]. Dostupné z: <<https://www.gesetze-im-internet.de/saregg/index.html>>.

⁵⁴ KÖPPEN, S. *Samenspende und Register. Analyse und rechtsvergleichende Bewertung*. München: Springer, s. 2020, 154.

⁵⁵ Gesetz über die Spende, Entnahme und Übertragung von Organen und Geweben (Transplantationsgesetz - TPG) [online]. Bundesministerium für Justiz [cit. 2023-06-08]. Dostupné z: <<https://www.gesetze-im-internet.de/tpg/BJNR263100997.html>>.

⁵⁶ V originálním znění (v textu překlad autora) je v dotčeném paragrafu uvedeno, že: „[...] sind Gewebe alle aus Zellen bestehenden Bestandteile des menschlichen Körpers, die keine Organe nach Nummer 1 sind, einschließlich einzelner menschlicher Zellen [...]“

⁵⁷ V originálním znění (v textu překlad autora) je v dotčeném paragrafu uvedeno, že: „Es ist verboten, mit Organen oder Geweben, die einer Heilbehandlung eines anderen zu dienen bestimmt sind, Handel zu treiben.“

⁵⁸ V originálním znění (v textu překlad autora) je v dotčeném paragrafu uvedeno, že: „[...] die Gewährung oder Annahme eines angemessenen Entgelts für die zur Erreichung des Ziels der Heilbehandlung gebotenen Maßnahmen, insbesondere für die Entnahme, die Konservierung, die weitere Aufbereitung einschließlich der Maßnahmen zum Infektionsschutz, die Aufbewahrung und die Beförderung der Organe oder Gewebe [...]“

poskytnuté reprodukční buňky.⁵⁹ Přesto se v Německu setkáme rovněž s veřejnou propagací služeb reprodukčních klinik, které potenciálním dárcům spermatu nabízejí vysoké finanční odškodnění za čas a obtíže spojené s odběrem.

Ukázka č. 10:

TFP
Sperm Bank

TFP Sperm Bank ▾ Samenspender finden ▾ Samenspender werden ▾ Service ▾ [Erstgespräch buchen](#)

Was ist eine Aufwandsentschädigung?

Die Entschädigung ist mit Bedacht so gewählt, dass sie einen angemessenen Ausgleich darstellen soll, ohne dass ein alleiniger finanzieller Anreiz entsteht.

Die Höhe der Aufwandsentschädigung ist nicht von der Anzahl der hergestellten Halme abhängig, sondern erfolgt pro Ejakulat in Höhe von 150 EUR.

(Zdroj: <https://tfp-fertility.com/de-de/TFP-Spermbank/samenspender-werden/aufwandsentschaedigung>)

Ukázka č. 11:

STARTSEITE SAMENBANK DONOGENE INSEMINATION KRYOKONSERVIERUNG KINDERWUNSCH SAMENSPENDER SERVICE

STARTSEITE / SAMENSPENDER / VERGÜTUNG

SAMENSPENDER WERDEN Vergütung

ANFORDERUNGEN Das erhalten Sie für Ihre Tätigkeit als Samenspender.

ABLAUF Wichtig beim Thema Vergütung: wie der Begriff "Spenden" schon sagt, sprechen wir hier nicht von einer Bezahlung im klassischen Sinne, sondern von einer „Aufwandsentschädigung“. So gibt es lediglich eine gewisse finanzielle Entschädigung für den zeitlichen Aufwand, den Sie als Samenspender mit der Anfahrt und dem Spenden haben.

VERGÜTUNG Deshalb muss man auch ganz klar sagen, dass sich das Samenspenden allein aus finanziellen Gründen nicht wirklich lohnt und wir **lediglich von insgesamt 80 Euro* pro abgegebener Spende** sprechen. Im Laufe der Zeit (meist ca. ein Jahr) könnte man damit dann wohl ca. 1000 Euro verdienen!

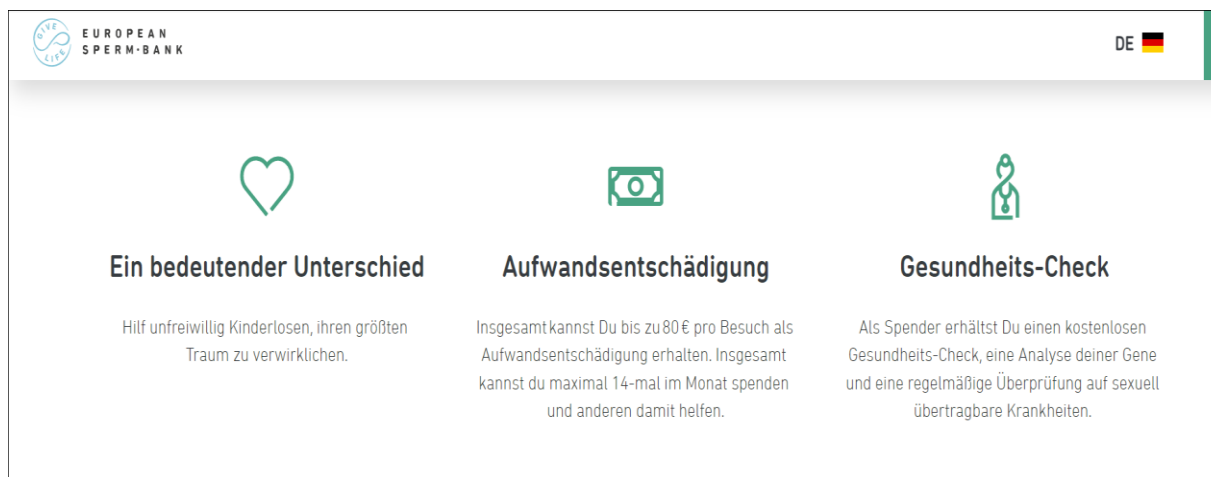
RECHTLICHE GRUNDLAGEN

BEWERBUNG

(Zdroj: <https://www.cryobank-muenchen.de/samenspender/verguetung>)

⁵⁹ Zákaz poskytování odměny za darování však není dále specifikován, a to ani v související směrnici Spolkové lékařské komory ze dne 14. 1. 2022, která se zaměřuje na otázky spojené s odběrem a přenosem lidských zárodečných buněk nebo tkáně zárodečných buněk v souvislosti s asistovanou reprodukcí. Viz *Richtlinie zur Entnahme und Übertragung von menschlichen Keimzellen oder Keimzellgewebe im Rahmen der assistierten Reproduktion, umschriebene Fortschreibung 2022*. In: Bundesärztekammer [online]. [cit. 2023-06-08]. Dostupné z: <https://www.bundesaerztekammer.de/fileadmin/user_upload/BAEK/Themen/Medizin_und_Ethik/RiLi-ass-Reproduktion.pdf>.

Ukázka č. 12:

The screenshot shows the website of the European Sperm Bank with a German interface. It features three columns of text, each with an icon and a title:

- Ein bedeutender Unterschied** (A significant difference): Accompanied by a heart icon. Text: "Hilf unfreiwillig Kinderlosen, ihren größten Traum zu verwirklichen." (Help involuntary childless people realize their greatest dream.)
- Aufwandsentschädigung** (Expense reimbursement): Accompanied by a banknote icon. Text: "Insgesamt kannst Du bis zu 80 € pro Besuch als Aufwandsentschädigung erhalten. Insgesamt kannst du maximal 14-mal im Monat spenden und anderen damit helfen." (Overall, you can receive up to 80 € per visit as expense reimbursement. Overall, you can donate a maximum of 14 times a month and help others.)
- Gesundheits-Check** (Health check): Accompanied by a doctor icon. Text: "Als Spender erhältst Du einen kostenlosen Gesundheits-Check, eine Analyse deiner Gene und eine regelmäßige Überprüfung auf sexuell übertragbare Krankheiten." (As a donor, you receive a free health check, a gene analysis, and a regular check-up for sexually transmitted diseases.)

(Zdroj: <https://www.europeanspermbank.com/donor-de-de/warum-samenspender-werden>)

Stejně jako v případě Rakouska, je také v Německu poskytování finančního odškodnění až na výjimky uváděno spíše jako doplňující informace pro potenciální dárce, nikoliv jako primární objekt propagace nabízených služeb. Na druhou stranu lze konstatovat, že reprodukční kliniky působící na území Německa poskytují průměrně jedny z nejvyšších finančních kompenzací za darování spermatu v Evropě.⁶⁰ Konkrétně může dárce v Německu obdržet částku v rozmezí od 80 až do 150 eur za jedno darování spermatu, kdy tato částka bývá v některých případech vyplácena postupně, respektive ve dvou splátkách.⁶¹ Některé kliniky nicméně na svých internetových stránkách výslovně upozorňují na skutečnost, že k darování spermatu může docházet opakovaně, dokonce až 14krát za měsíc.^{62, 63} Pokud bychom tedy vyšli z hodnoty 150 eur za jedno darování, je možné hovořit při výše uvedeném počtu darování za měsíc až o částce 2 100 eur, což může být pro řadu potenciálních dárců nepochybně významným motivačním faktorem. Současně lze důvodně pochybovat o tom, zda se stále jedná o naplnění účelu dotčené právní regulace, která výslovně zakazuje užití příslušných dárcovských programů k získání finančního prospěchu a současně vyžaduje, aby bylo případné odškodnění výdajů a nepříjemností přiměřené. Tento stav lze pozorovat navzdory tomu, že za porušení stanoveného zákazu hrozí vysoké veřejnoprávní postihy. Přesněji řečeno, za jednání, které by materiálně naplňovalo znaky

⁶⁰ V některých průzkumech je Německo dokonce uváděno na druhém místě v rozsahu poskytovaného finančního odškodňování dárců spermatu, a to hned za Řeckem, kde je možné obdržet za jedno darování až 200 euro. Viz SUKALO, M. *Vergütung von Samenspenden. Wie viel Geld bekommt Mann für eine Samenspende?* [online]. FERNARZT, 9. 6. 2022 [cit. 2023-06-09]. Dostupné z: <<https://www.fernarzt.com/wissen/studien/verguetung-von-samenspenden/>>.

⁶¹ Typicky dochází k vyplácení zbytku částky až po provedení posledních krevních zkoušek a vyšetření, které jsou s odběrem spojeny. Viz WENDLER, N. *Samenspende*. In: *NetDoktor* [online]. Publikováno dne 11. 1. 2021 [cit. 2023-06-09]. Dostupné z: <<https://www.netdoktor.de/kinderwunsch/samenspende/>>.

⁶² *Hilf Frauen und Paaren dabei, sich ihren Kinderwunsch zu erfüllen*. In: *European Sperm bank* [online]. [cit. 2023-06-09]. Dostupné z: <<https://www.europeanspermbank.com/donor-de-de/warum-samenspender-werden>>.

⁶³ *Aufwands-entschädigung für die Samenspende*. In: *TFP Sperm Bank* [online]. [cit. 2023-06-09]. Dostupné z: <<https://tfp-fertility.com/de-de/TFP-spermbank/samenspender-werden/aufwandsentschaedigung>>.

obchodování s orgány a tkáněmi, hrozí uložení trestu odnětí svobody až na pět let nebo peněžitého trestu. Speciální sazba od jednoho do pěti let odnětí svobody je poté stanovena pro případy, kdy pachatel jedná v rámci své obchodní činnosti, přičemž za trestný je považován rovněž pokus o spáchání daného deliktu.^{64, 65}

2.5. POLSKO

Od roku 2015 je v Polsku problematika asistované reprodukce komplexně regulována ve speciálním zákoně o léčbě neplodnosti (*Ustawa o leczeniu niepłodności*).^{66, 67} Součástí dané právní úpravy jsou nejen jednotlivé metody a techniky asistované reprodukce, ale také pravidla ohledně odběru, darování, zpracování, testování, uchovávání a distribuce reprodukčních buněk a embryí určených pro léčebné účely, včetně s tím spojené regulace činností reprodukčních klinik a jiných forem odběrových zařízení. Ve vazbě na darování pohlavních buněk byl podobně jako v dalších evropských státech zřízen registr dárců a jejich identifikačních údajů, který spravuje příslušný orgán veřejné správy podřízený tamnímu ministerstvu zdravotnictví. Co se pak týče problematiky (ne)úplatnosti darování vajíček a spermií, je rozhodný zejména čl. 28 odst. 1 a 2 polského zákona o léčbě neplodnosti, ve kterém je výslovně stanoveno, že: „*Není přípustné zcizit, nabyt nebo zprostředkovat zcizení nebo nabytí pohlavní buňky nebo embrya za úplatu. Za použité zárodečné buňky nebo embrya nesmí být od dárce požadována ani přijata žádná úplata, jiná peněžitá výhoda nebo osobní prospěch.*“^{68, 69}

⁶⁴ Na druhou stranu zákon umožňuje, aby soud od uložení trestu upustil nebo jeho výši či dobu moderoval (§ 18 odst. 4 TPG).

⁶⁵ Naopak dotčená právní úprava nezakotvuje speciální skutkové podstaty trestných činů nebo přestupků spojených s provozováním reklamy nebo jiné formy propagace, která by směřovala proti zákazu komercializace, tedy narušovala altruistický charakter darování. Stejně tak není takové jednání výslovně vymezeno v zákazech a odpovídajících deliktech zakotvených v zákoně o reklamě v oboru lékařství (*Heilmittelwerbegesetz – HWG*). Přesto ze zprávy Evropské komise obecně vyplývá, že Německo spolu s dalšími evropskými státy (Chorvatsko, Řecko, Polsko) takovou formu reklamy zakazuje a trestá odnětím svobody. Viz *Commission staff working document on the implementation of the principle of voluntary and unpaid donation for human tissues and cells* [online]. European Commission, 2016, s. 29 [cit. 2023-06-09]. Dostupné z: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016SC0128>>; *Gesetz über die Werbung auf dem Gebiete des Heilwesens (Heilmittelwerbegesetz – HWG)*. In: *Bundesministerium für Justiz* [online]. [cit. 2023-06-09]. Dostupné z: <<https://www.gesetze-im-internet.de/heilmwerb/BjNR006049965.html>>.

⁶⁶ *Ustawa z dnia 25 czerwca 2015 r. o leczeniu niepłodności*. In: *ISAP* [online]. [cit. 2023-06-09]. Dostupné z: <<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20150001087/U/D20151087Lj.pdf>>.

⁶⁷ Přestože se postupy asistované reprodukce provádějí v Polsku již přes třicet let, byly před přijetím daného zákona regulovány spíše profesními standardy a lékařskou praxí. Příprava přijetí komplexního právního předpisu trvala přes deset let, přičemž vycházela z různých přístupů ze zahraničí. Jak bude později rozvedeno, zakotvuje rovněž poměrně přísné sankce za porušení stanovených zákazů a povinností, a to po vzoru německého modelu. Viz BREZKO, A. Komercjalizacja ludzkiej prokreacji – problemy etyczne i prawne. In: PISZCZ, A. – OLSZAK, M. – ETEL, M. (eds). *Państwo, gospodarka, prawo*. Białystok: Temida, 2015, s. 261.

⁶⁸ V originálním znění (v textu překlad autora) je v dotčeném paragrafu uvedeno, že: „*Niedopuszczalne jest odpłatne zbycie, nabycie lub pośredniczenie w odpłatnym zbyciu lub nabyciu komórki rozrodczej lub zarodka. Za pobrane od dawcy komórki rozrodcze lub zastosowane zarodki nie można żądać ani przyjmować zapłaty, innej korzyści majątkowej lub korzyści osobistej.*“

⁶⁹ Již transplantační zákon přijatý v roce 2005 nicméně zakotvoval čtyři hlavní zákazy, mezi které patřily: inzerce ohledně prodeje, nákupu; odebrání orgánů, tkání a buněk za účelem získání finančního prospěchu; výdělečné

Na druhou stranu není vyloučeno poskytování náhrad nákladů spojených s darováním, neboť se podle dikce daného zákona nejedná o finanční nebo osobní prospěch ve smyslu platby či odměny. Z hlediska složení nákladů poté obsahuje polský zákon o léčbě neplodnosti výčet jednotlivých položek, mezi které patří náklady na vyšetření, laboratorní testy, kvalifikaci nebo celkový postup spojený s odběrem. Kromě toho je výslovně uvedeno, že do těchto nákladů lze zahrnout mimo jiné náklady na přepravu dárce do centra asistované reprodukce a pobyt (strávený čas) dárce nebo kandidáta na darování ve zdravotnickém zařízení.⁷⁰ V tomto kontextu je dále v čl. 28 odst. 6 polského zákona o léčbě neplodnosti upřesněno, že rozsah předvídaných nákladů na uvedené činnosti se stanovuje s ohledem na skutečné náklady vzniklé při jejich provádění.⁷¹ Jedná se však o zákonný požadavek, který není dále specifikován, což stejně jako v již rozebíraných legislativních případech vede k tomu, že je zohlednění skutečných nákladů při poskytování kompenzací prováděno samotnými reprodukčními klinikami, o čemž svědčí níže uvedená nabídka a následný rozbor nabízených služeb dotčeného druhu zdravotnických zařízení, která v Polsku působí.

Ukázka č. 13:

Grupa INVICTA Klinika INVICTA Laboratoria medyczne Bank INVICTA Klinika Anti-Aging CSR Blog PL

INVICTA Bank Rodności

Chcę zostać rodzicem Zostań dawczynią komórek jajowych Zostań dawcą nasienia Kontakt

Zostając dawczynią:

- ✓ **Pomagasz kobiecie takiej, jak Ty** – silnej i niezależnej, która pragnie być mamą, ale potrzebuje wsparcia.
- ✓ **Otrzymujesz informacje o swoim zdrowiu** – zaopiekujemy się Tobą i bezpłatnie wykonamy Ci badania genetyczne, infekcyjne i hormonalne o wartości ok. 5 tys. zł.
- ✓ **Korzystasz z opieki naszych najlepszych specjalistów** – przez proces przeprowadzi Cię koordynator, położna, ginekolog i psycholog.
- ✓ **Otrzymujesz zryczałtowany zwrot kosztów** związanych z procesem kwalifikacji i dawstwa, który zależy od liczby wizyt w klinice i wynosi **od 4 do 8 tys. zł.**

(Zdroj: <https://bank.invicta.pl/zostan-dawczynia-komorek-jajowych/>)

zprostředkování nákupu či prodeje orgánů, tkání a buněk; účast na transplantaci orgánů tkání nebo buněk získaných v rozporu se zákonem. Viz GUZIK-MAKARUK, E. M. *Transplantacja organów, tkanek i komórek w ujęciu prawnym i kryminologicznym*. Białystok: Temida, 2008, s. 281.

⁷⁰ Čl. 28 odst. 4 a 5 zákona o léčbě neplodnosti.

⁷¹ Náklady hradí samotný dárce pouze za předpokladu, že měly být použity v jeho prospěch, tedy v rámci partnerského darování (čl. 28 odst. 7 zákona o neplodnosti).

Ukázka č. 14

The screenshot shows the GYNCENTRUM website with a navigation menu at the top. The main content area features a recruitment advertisement for sperm donors. The headline reads: "Zostań dawcą nasienia i zyskaj nawet 3 000 zł rekompensaty." Below this, there is a sub-headline: "Oddaj swoje nasienie do Banku Nasienia i Komórek Jajowych Gyncentrum i daj szansę na rodzicielstwo osobom, które z przyczyn biologicznych nie mogą mieć dzieci." A list of benefits is provided under the heading "Zobacz, co zyskujesz:", including a compensation of up to 3000 zł, free laboratory tests, medical support, and information on health status. A prominent orange button labeled "Zgłoś się" is located at the bottom left of the advertisement. To the right of the text is a photograph of a smiling man with curly hair, wearing a grey t-shirt, with his hands clasped in front of him.

(Zdroj: <https://gyncentrum.pl/bank-nasienia-i-komerek-jajowych/dawstwo-nasienia/>)

Ukázka č. 15:

The screenshot shows the OVUMED website with a navigation menu at the top. The main content area features a recruitment advertisement for egg donors. The headline reads: "Zostań kimś wyjątkowym" followed by "Pomóż parom spełnić marzenia o rodzicielstwie". Below this, there is a sub-headline: "Zostań dawczynią komórek jajowych". Two buttons are visible: "Dowiedz się więcej" and "Zgłoś się do programu". To the right of the text is a photograph of a woman with dark hair, wearing a red top, holding a large red heart in front of her mouth.

Kto może zostać DAWCZYNIĄ?

- kobieta od 20 do 32 r.ż.
- zdrowa
- dbająca o zdrowie psychiczne i fizyczne
- o prawidłowym indeksie masy ciała ($18 < \text{BMI} < 25$)
- aktywna seksualnie
- nie mająca żadnych nałogów
- bez obciążeń genetycznych
- niekarmiąca piersią

Co zyskujesz będąc DAWCZYNIĄ?

- przede wszystkim ogromną satysfakcję
- opiekę medyczną zapewnioną przez wysokiej klasy specjalistów
- dokładną kontrolę stanu zdrowia
- kompleksowe badania, m.in. USG, cytologię, badania genetyczne i hormonalne, także w kierunku chorób zakaźnych
- **rekompensatę w wysokości 4 700 zł**

(Zdroj: <https://www.ovumed.pl/>)

Na základě způsobu propagace výše uvedených a dalších reprodukčních klinik v Polsku můžeme vidět, že se podobně jako v dalších státech zaměřuje na motivaci dárců mimo jiné s odkazem na obdržení poměrně vysoké a paušálně stanovené finanční kompenzace, která se v případě darování spermatu pohybuje v rozmezí od 400 do 5 000 zlotých⁷², a to v návaznosti na jednotlivé nabídky a počet darování.⁷³ U ženských pohlavních buněk (vajíček) může být tato částka až dvojnásobná (8 000 zlotých)⁷⁴, přičemž se opět odvíjí od konkrétní nabídky a případně počtu darování, který nicméně bude oproti darování spermatu z povahy věci redukován. Do těchto částek pak není započítáno bezplatné provedení nejrůznějších vyšetření, která by byla za jiných okolností zpoplatněna, přičemž se rovněž pohybují v řádu tisíců zlotých.⁷⁵

Vyvstává tedy opět otázka, zda se materiálně skutečně jedná o kompenzaci nebo spíše odměnu, která je v polském právu zakázána a kriminalizována. V tomto směru je rozhodná kapitola 12 zákona o léčbě neplodnosti, která zakotvuje jednotlivé skutkové podstaty deliktů a s nimi spojené sankce. Hned v úvodním čl. 76 je postihováno šíření inzerce mimo jiné na úplatné pořízení nebo zprostředkování reprodukčních buněk nebo embrya, za což lze ukládat pokutu, omezení svobody nebo odnětí svobody až na jeden rok. Kromě toho je samozřejmě postihováno samotné porušení zákazu komercializace, když je v následujícím čl. 77 zákona o lidské neplodnosti stanoveno, že kdo za účelem získání finančního nebo osobního prospěchu koupí nebo prodá reprodukční buňku, působí jako zprostředkovatel při jejím nákupu nebo nakládání nebo se podílí na využití reprodukční buňky získané v rozporu s ustanoveními

⁷² Při aktuálním kurzu lze v přepočtu hovořit o částce až 26 000 Kč.

⁷³ Kromě ukázky výše dále viz *Warto zostać dawcą nasienia*. In: *Invicta* [online] [cit. 2023-06-10]. Dostupné z: <<https://bank.invicta.pl/zostan-dawca-nasienia/>>; WAWSZCZAK, M. *Bank spermy – procedury funkcjonowania, jak oddaje się nasienie, kto może skorzystać*. In: *Parenting* [online]. 25. 4. 2019 [cit. 2023-06-10]. Dostupné z: <<https://zdrowie.parenting.pl/bank-spermy-procedury-funkcjonowania-jak-oddaje-sie-nasienie-kto-moze-skorzystac>>.

⁷⁴ Při aktuálním kurzu lze v přepočtu hovořit o částce až 42 000 Kč.

⁷⁵ Přesto se stále jedná o částky, které jsou podstatně nižší než například v Německu, což vede k tomu, že se tamní kliniky zaměřují na získávání dárců spermatu mimo jiné právě v Polsku, neboť se pro ně darování v zahraničí stává více lukrativní. Viz BREZCKO, A. *Komercjalizacja ludzkiej prokreacji – problemy etyczne i prawne*, s. 265.

zákonu, bude potrestán odnětím svobody až na 3 roky. Dochází tedy ke zvýšení trestní sazby oproti „pouhé“ propagaci předmětných (protiprávních) činností, byť zajisté může dojít ke spáchání a postihu obou těchto deliktů v souběhu. Dále je vhodné doplnit, že dotčená právní úprava ještě zakotvuje kvalifikovanou skutkovou podstatu, která sazbou odnětí svobody od šesti měsíců až do pěti let reflektuje okolnost, zda porušování zákazu komercializace představovalo pro pachatele stálý zdroj příjmů (čl. 77 odst. 2 zákona o léčbě neplodnosti). Lze tedy konstatovat, že polská právní úprava zakotvuje nejen odpovídající zákazy komercializace dárcovství pohlavních buněk a související propagace, ale také mechanismy veřejnoprávního postihu za jejich porušování. Otázkou je však efektivita dané právní regulace, pakliže se stejně jako v jiných státech setkáme s veřejnou nabídkou reprodukčních klinik, která je založena na paušálním určení poměrně vysokých finančních náhrad, které jsou způsobem propagace nepochybně používány jako jeden z hlavních motivačních faktorů k darování pohlavních buněk.

2.6. ŠVÝCARSKO

Posledním státem vybraným pro účely komparace je Švýcarsko, ve kterém je v současné době legislativně připuštěno stále toliko darování spermatu, nikoliv vajíček, a to podle čl. 4 zákona o lékařsky asistované reprodukci (Fortpflanzungsmedizingesetz – FMedG)⁷⁶, ve kterém je v rámci vymezení tzv. zakázaných praktik výslovně stanoveno, že: „*Dárcovství vajíček a embryí a náhradní mateřství nejsou povoleny.*“^{77, 78} Co se poté týče zákazu komercializace, ten je dokonce zakotven na ústavní úrovni, a to skrze čl. 119 odst. 2 písm. e) Federální ústavy Švýcarské konfederace (Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft – BV)⁷⁹, kde se uvádí, že: „*Konfederace vydá předpisy o zacházení s lidským zárodečným a genetickým materiálem. Přitom dbá na ochranu lidské důstojnosti, osobnosti a rodiny a dodržuje zejména tyto zásady: Nesmí se obchodovat s lidským zárodečným materiálem ani s produkty získanými z embryí.*“ Tento požadavek je ve vazbě na darování spermatu konkretizován na zákonné úrovni, a to v čl. 21 FMedG, ve kterém je stanoveno, že: „*Dárcovství spermatu jako takové je bezplatné.*“⁸⁰ Z toho na druhou stranu nelze dovozovat, že by dárce nemohl obdržet žádné finanční plnění, pakliže je spojeno výhradně s kompenzací výdajů vzniklých v souvislosti s darováním. Dotčená právní úprava nám ovšem odpoví na otázku ohledně výše či rozsahu těchto kompenzací neposkytuje.

⁷⁶ Bundesgesetz über die medizinisch unterstützte Fortpflanzung (Fortpflanzungsmedizingesetz – FMedG) [online]. Fedlex – Die Publikationsplattform des Bundesrechts [cit. 2023-06-10]. Dostupné z: <<https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/2000/554/de>>.

⁷⁷ V originálním znění (v textu překlad autora) je v dotčeném paragrafu uvedeno, že: „*Die Ei- und die Embryonenspende sowie die Leihmutterchaft sind unzulässig.*“

⁷⁸ V posledních letech však můžeme ve Švýcarsku pozorovat tendence k rozvolnění pravidel v oblasti asistované reprodukce, včetně zpřístupnění daných služeb (darovaného spermatu) lesbickým párům. V této souvislosti bylo legislativně usilováno rovněž o legalizaci dárcovství vajíček, avšak doposud s negativním výsledkem. K tomu blíže viz KATJA, Ch. *Eizellenspende endlich auch in der Schweiz legalisieren!* [online]. Die Bundesversammlung – Das Schweizer Parlament, 17. 3. 2021 [cit. 2023-06-10]. Dostupné z: <<https://www.parlament.ch/de/ratsbetrieb/suche-curia-vista/geschaefte?AffairId=20210421>>.

⁷⁹ Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft (BV) [online]. Fedlex – Die Publikationsplattform des Bundesrechts [cit. 2023-06-10]. Dostupné z: <<https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1999/404/de>>.

⁸⁰ V originálním znění (v textu překlad autora) je v dotčeném paragrafu uvedeno, že: „*Die Samenspende als solche ist unentgeltlich.*“

Ačkoliv bylo k zákonu o lékařsky asistované reprodukci přijato jako prováděcí právní předpis nařízení (Fortpflanzungsmedizinverordnung – FMedV)⁸¹, to se k problematice poskytování finančních kompenzací dárcům vztahuje pouze způsobem, že ve svém čl. 5 stanovuje povinnost příslušných zařízení sdělit kompetentnímu orgánu veřejné správy mimo jiné informace o tom, jak dárce spermatu „rekrutuje“ a jaké „příspěvky“ na náhradu výdajů poskytuje. Jinými slovy, švýcarská právní úprava nestanovuje rovněž žádný konkrétní mechanismus výpočtu, dokladování nebo alespoň ohraničení finančních částek, které mohou být dárcům jako kompenzace reálně poskytovány. V důsledku toho se stejně jako v případech již uvedených evropských států jedná o záležitost praxe reprodukčních klinik (popř. ve vazbě na doporučení odborných společností), což ostatně výslovně potvrzuje také Národní etický výbor v oblasti humánní medicíny (NEK), který je ze zákona⁸² kompetentní k tomu, aby v dané oblasti vydával průběžné zprávy a stanoviska.⁸³

Ukázka č. 16:

The image shows a website header for 'fertisuisse'. The navigation menu includes: 'Samenspende' (Regelungen & Ablauf), 'Grundlagen' (Rechte & Pflichten), 'FAQ' (Wissenswertes), 'fertisuisse' (Unser Team), and 'Kontakt' (Ihr Weg zu uns). The main banner features a scenic mountain landscape with a person's silhouette in the foreground. The text on the banner reads: 'SAMENSPENDEN IN DER SCHWEIZ', 'Kinderlosen Paaren helfen', and 'Mit Ihrer Samenspende kann der Kinderwunsch noch in Erfüllung gehen. Sie können viel bewirken.'

⁸¹ Fortpflanzungsmedizinverordnung (FMedV). In: *Fedlex – Die Publikationsplattform des Bundesrechts* [online]. [cit. 2023-06-10]. Dostupné z: <<https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/2000/555/de>>.

⁸² V návaznosti na zákon o lékařsky asistované reprodukci bylo v tomto ohledu vydáno nařízení o národní etické komisi pro oblast humánní medicíny (VNEK). Viz Verordnung über die nationale Ethikkommission im Bereich der Humanmedizin (VNEK). In: *Fedlex – Die Publikationsplattform des Bundesrechts* [online]. [cit. 2023-06-10]. Dostupné z: <<https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/2000/556/de>>.

⁸³ Nationale Ethikkommission im Bereich der Humanmedizin NEK. In: *Samenspende – Stellungnahme Nr. 32/2019* [online]. 2019, s. 15 [cit. 2023-06-10]. Dostupné z: <<https://www.nek-cne.admin.ch/inhalte/Themen/Stellungnahmen/NEK-stellungnahme-DE-2020.pdf>>.

fertisuisse

Samenspende
Regelungen & Ablauf

Grundlagen
Rechte & Pflichten

FAQ
Wissenswertes

Neben der Genugtuung, etwas Gutes getan zu haben, erhalten Sie Informationen über Ihren Gesundheitszustand und eine Vergütung von 150.- SFr pro Termin (maximal 1500.- SFr). Die Vergütung dient zur Deckung Ihrer Unkosten. Damit soll auch erreicht werden, dass niemand zum Geld verdienen Samenspender wird, da dies ein Entscheid ist, der wohl überlegt sein und lediglich zum Wohle anderer getroffen werden soll. Auch wir decken im weiteren Verlauf bei der Verwendung nur die uns entstehenden Kosten und treiben mit Spermien keinen Handel.

(Zdroj: <https://www.fertisuisse-samenspende.ch/>)

Až na výjimky se v případě Švýcarska a na jeho území poskytovaných služeb v oblasti asistované reprodukce setkáme spíše s přístupem, kdy jednotlivé kliniky či spermobanky⁸⁴ na svých internetových stránkách výslovně nevymezují či marketingově nezvýrazňují konkrétní částky, které jsou ve formě náhrady za darování spermatu poskytovány.⁸⁵ Z toho důvodu je třeba podpůrně vycházet z výročních zpráv kompetentního orgánu ve smyslu Národního etického výboru v oblasti humánní medicíny (NEK), který uvádí, že výše těchto náhrad se pohybuje v rozmezí 100 až 200 franků za jedno sezení, pakliže se nejedná o paušální kompenzaci většího počtu darovacích cyklů, kde již lze hovořit o částkách v rozmezí 1 500 až 3 000 franků. Do toho samozřejmě není zahrnut běžně poskytovaný benefit spočívající v tom, že dárce v rámci obligatorních vyšetření získá relevantní informace o svém genetickém profilu a celkovém zdravotním stavu, což by bylo jinak považováno za samostatnou a z povahy věci zpoplatněnou zdravotní službu.⁸⁶ Pokud tedy pro účely srovnání s poskytovanou finanční kompenzací v jiných státech použijeme přepočtení horní hranice výše uvedeného rozmezí pro paušální odškodňování, dostaneme se u dárců spermatu na částku až 70 000 Kč⁸⁷, což představuje vícenásobný rozdíl a může tak [vedle otázky (ne)anonymity a dalších faktorů] motivaci dárců stran cílového státu pro darování zásadně ovlivnit.

Na druhou stranu rovněž ve Švýcarsku platí, že porušení zákazu komercializace nebo obchodu s pohlavními buňkami je veřejnoprávně postihováno. Konkrétně je nutné vycházet přímo z čl. 32

⁸⁴ Těch je na území Švýcarska několik desítek, jak vyplývá z oficiálních přehledů Švýcarské společnosti pro reprodukční medicínu. Viz IVF Zentren. In: SGRM [online]. [cit. 2023-06-10]. Dostupné z: <https://www.sgrm.org/de/kommissionen/fivnat-main_de/fivnat-zentren>.

⁸⁵ K tomu srov. např. *Fertilitas* [online]. [cit. 2023-06-10]. Dostupné z: <<https://www.fertilitas.ch/>>; *CPMA Lausanne* [online]. [cit. 2023-06-10]. Dostupné z: <<https://www.cpma.ch/en-us/Sperm-Donation/Questions-from-donors>>; *CHUV Maternity Unit* [online]. [cit. 2023-06-10]. Dostupné z: <<https://www.chuv.ch/en/fertilite/umr-home/medically-assisted-reproduction/sperm-donation>>; *Next Clinics* [online]. [cit. 2023-06-10]. Dostupné z: <<https://nextfertilityprocrea.ch/en/service/sperm-donation/>>.

⁸⁶ Nationale Ethikkommission im Bereich der Humanmedizin NEK. *Samenspende – Stellungnahme Nr. 32/2019*, s. 15.

⁸⁷ Podle současného kurzu franku vůči koruně.

FmedG, který zakotvuje skutkové podstaty trestných činů spočívajících v různých formách zneužití zárodečných buněk či materiálu, včetně lidských embryí. V případě spáchání některého z dotčených trestných činů pachateli hrozí trest odnětí svobody v době trvání až do tří let nebo peněžitý trest, který lze ukládat i současně, tedy vedle trestu odnětí svobody. Stejně jako v případě zbývajících a již analyzovaných právních úprav je však třeba se ptát, jak se uvedený postih reálně odráží v praxi, pakliže jsou samotným Národním etickým výborem v oblasti humánní medicíny (NEK), tedy kompetentním orgánem v dané oblasti, *de facto* deklarovány jako běžně poskytované „náhrady“ za darování paušální částky v řádech několika tisíc franků, aniž by byl takový postup a priori hodnocen jako nepřipustný či dokonce protizákonný.⁸⁸ Současně daná speciální právní úprava výslovně neřeší otázky (ne)legálnosti reklamy, která by směřovala proti zákonem stanovenému zákazu komercializace darování spermií jako zárodečných buněk. Daná problematika pak není reflektována ani v rámci všeobecně stanovených zákazů reklamních praktik a jejich postihů v režimu spolkového zákona proti nekalé soutěži (Bundesgesetz gegen den unlauteren Wettbewerb – UWG).^{89, 90}

3. SHRUTÍ A ZHODNOCENÍ

Na základě srovnání právní úpravy v dotčených státech lze dospět k závěru, že se ve všech případech setkáme s existencí speciální (zákonné) regulace, která mimo jiné v souladu s čl. 21 Úmluvy o lidských právech a biomedicíně a čl. 12 tkáňové směrnice určitým způsobem zakotvuje zákaz komercializace darování pohlavních buněk,⁹¹ tedy stanovuje, že darování pro účely asistované reprodukce musí být bezplatné a nesmí být předmětem obchodu. Kromě toho je však společným jmenovatelem rovněž skutečnost, že dotčené právní předpisy v jednotlivých státech nevyčíslují nebo jinak nekonkretizují, kde leží pomyslná hranice mezi nepřipustnou odměnou a pouhou finanční náhradou výdajů a nepřijemností spojených s darováním, jejíž poskytování je na mezinárodní i evropské (unijní) úrovni předvídáno. Nesetkáme se pak ani s tím, že by výše těchto finančních náhrad byla *de iure* buďto nějak „zastropována“, anebo v individuálních případech obligatorně dokladována.⁹² V důsledku toho panuje ve všech posuzovaných státech situace, kdy jsou dárcům pohlavních buněk poskytovány ze strany reprodukčních klinik a odběrových zařízení paušálně stanovené finanční částky, jejichž výše se zásadně odvíjí zejména od druhu gamet, popř. také od účasti na dotazníkových šetřeních. S vyššími náhradami se lze poté setkat u darování vajíček, jejichž odběr je spojen s invazivním

⁸⁸ Nationale Ethikkommission im Bereich der Humanmedizin NEK. *Samenspende – Stellungnahme Nr. 32/2019*, s. 15.

⁸⁹ Z toho samozřejmě nevyplývá, že by propagace nabídky odporující zákonu neměla žádné právní konsekvence, přinejmenším ve vazbě na skutečnost, že poskytování služeb v oblasti zdravotnictví je obecně podmíněno licencí nebo zvláštním povolením, včetně s tím spojené kontroly dodržování právních předpisů skrze kompetentní orgány veřejné moci.

⁹⁰ *Bundesgesetz gegen den unlauteren Wettbewerb (UWG)* [online]. Fedlex – Die Publikationsplattform des Bundesrechts [cit. 2023-06-10]. Dostupné z: <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1988/223_223_223/de>.

⁹¹ Samozřejmě je třeba připomenout, že některé státy (mimo jiné Německo a Švýcarsko) stále umožňují pouze darování spermatu, nikoliv vajíček.

⁹² Jedná se tak o jiný přístup, než který je běžně uplatňován například u darování orgánů (viz také český transplantační zákon), kde je zamezení jakékoliv formy obchodu na všech legislativních úrovních dlouhodobou prioritou.

zárokem, zdravotním rizikem a případně potřebou rekonvalescence. Na druhou stranu lze vyšší finanční částky obdržet také za darování spermatu, neboť vše závisí na tom, zda ho dárce pro účely asistované reprodukce poskytuje v poměrně krátkém časovém horizontu jednorázově, nebo opakovaně, což není biologicky ani legislativně zapovězeno.⁹³ V obou případech je nicméně možné získat za darování částky, které po případném přepočtu měn dosahují řádově až desítek tisíc korun. Vystává proto legitimní otázka, zda je takové finanční plnění poskytované vedle jiných zákonem předvídaných benefitů právně konformní, a to nejen co do jeho rozsahu, ale také stran související nabídky reprodukčních klinik, respektive reklamy a propagace jejich služeb, pakliže by v rozporu státní směrnici a její implementací na národní úrovni fakticky spojovaly darování pohlavních buněk s finančním prospěchem nebo srovnatelnou výhodou. Problém navíc spočívá v tom, že konkrétní výše těchto částek je proměnlivá nejen v rámci reprodukčních klinik působících na území stejného státu, ale také v rámci přeshraničního srovnání. To z povahy věci vytváří vedle dalších faktorů podmínky pro rozvoj reprodukční (dárcovské) turistiky, což může mít dopad mimo jiné na dostupnost souvisejících zdravotních služeb.

Tato okolnost pak může ovlivnit rozhodnutí zákonodárce, jak bude k nastavení pravidel pro poskytování finančních náhrad přistupovat. Pokud si totiž bude vědom toho, že naprosté vyloučení nebo jednoznačné omezení možnosti poskytovat finanční kompenzace povede pouze k tomu, že jeho obyvatelé budou díky volnému pohybu osob a zdravotních služeb uvnitř Evropské unie cestovat za účelem darování do jiných států, které jsou pro ně v tomto směru lukrativnější, může ho to od prosazování principu altruismu v jeho ryzí podobě důvodně odrazovat. Aniž bych chtěl tímto naznačit, že zákonodárce nemá navzdory těmto nepříznivým okolnostem usilovat alespoň na národní úrovni o naplnění základního účelu darování, bylo by efektivnější usilovat o specifitější formu harmonizace právních předpisů nebo přímo přijetí jednotné právní úpravy na evropské (unijní) úrovni. V této souvislosti ostatně z posledního vyhodnocení unijní regulace týkající se krve, tkání a buněk Evropskou komisí vyplývá, že členské státy se shodují na tom, že je v budoucnu potřeba přistoupit ke komplexnímu a koordinovanému vymezení významu pojmů „kompenzace“, „pobídka“ a „věčná podpora“ na úrovni Evropské unie.⁹⁴ To se následně odráží také v podobě návrhu nově chystaného nařízení o standardech jakosti a bezpečnosti látek lidského původu určených k použití u člověka a o zrušení směrnic 2002/98/ES a 2004/23/ES, ve kterém je v současné podobě čl. 54 zachován princip bezplatnosti (zákaz komercializace a finančních pobídek), přičemž je zároveň výslovně umožněno, aby členské státy ve svých právních předpisech umožnily poskytování náhrad a ztrát spojených s darováním formou

⁹³ Na rozdíl od jiných států se nicméně můžeme například ve Švýcarsku setkat s omezením, že pomocí spermatu jednoho dárce může být počato nejvýše osm dětí. Viz KÖPPEN, S. *Samenspende und Register. Analyse und rechtsvergleichende Bewertung*, s. 354.

⁹⁴ *Commission staff working document: Evaluation of the Union legislation on blood, tissues and cells*. In: *European Commission* [online]. 10. 10. 2019, [cit. 2023-06-10]. s. 163. Dostupné z: <https://health.ec.europa.eu/system/files/2019-10/swd_2019_376_en_0.pdf>.

paušálního příspěvku, jehož výše by měla být vedle dalších podmínek omezena horní hranicí.^{95, 96} Je tedy zřejmé, že na evropské (unijní) úrovni panuje povědomí o problémech spojených s tím, že jsou to *de facto* samotné kliniky, které na tržním principu, bez jasných omezení a s dopady na přeshraniční poskytování zdravotních služeb, samy určují a následně veřejně propagují poskytování finančních částek, které jsou sice většinou deklarovány jako kompenzace za darování, ale materiálně mají spíše charakter odměny. Jelikož není očividně konsensus ohledně toho, jak mají být požadavky na vymezení těchto kompenzací specifikovány, je hledáno řešení alespoň cestou nastavení nějakých horních limitů nebo hranic, což by mělo přinejmenším zamezit tomu, aby byly takto poskytované částky excesivní, popř. zcela závislé na tržním prostředí a chování reprodukčních klinik. Nelze však opomenout, že se jedná pouze o návrh daného sekundárního právního aktu, nikoliv jeho konečnou podobu, pakliže bude vůbec schválena. Zároveň se lze ptát, zda by nebylo efektivnější více využít chystané koncepční změny a inspirovat se například právní úpravou v oblasti darování orgánů, kde se běžně uplatňuje princip transparentního dokladování reálně vzniklých výdajů, nikoliv poskytování paušálních náhrad, byť omezených alespoň nějakou formou „zastropování“.

ZÁVĚR

V tomto článku jsem se zabýval analýzou a komparací právní regulace a praxe poskytování finančních kompenzací za darování pohlavních buněk ve vybraných členských státech Evropské unie. Za tímto účelem jsem se nejprve zaměřil na vymezení teoretických přístupů a hodnotových východisek, která jsou ve vztahu k nakládání člověka s vlastním tělem a jeho částmi uplatňována, zejména pak v kontextu (ne)nepřípustnosti jakékoliv formy komercializace. Konkrétně jsem poukázal na skutečnost, že proti sobě *de facto* stojí myšlenky liberalismu a svobody jednotlivce rozhodovat o sobě samotném na straně jedné a zdůraznění objektivní potřeby respektování lidské důstojnosti skrze zákaz instrumentalizace či přímo komodifikace člověka a jeho tělesné integrity na straně druhé. V této souvislosti jsem na podkladě Úmluvy o lidských právech a biomedicíně a příslušném sekundárním právním aktu Evropské unie ukázal, že v právní rovině je obecně prosazována druhá z uvedených koncepcí, která sice umožňuje využívat jednotlivé části lidského těla k terapeutickým účelům, avšak pouze za předpokladu, že nebude cílem získání finančního prospěchu. Současně je ovšem připuštěno, aby byla dárcům částí lidského těla, včetně pohlavních buněk, poskytována přiměřená náhrada výdajů a nepříjemností spojených s darováním, přičemž jsou to samotné členské státy, které mají kompetence

⁹⁵ Návrh nařízení Evropského parlamentu a Rady ze dne 14. 7. 2022 COM(2022) 338 final o standardech jakosti a bezpečnosti látek lidského původu určených k použití u člověka a o zrušení směrnic 2002/98/ES a 2004/23/ES. In: *Eur-Lex: Access to European Union Law* [online]. [cit. 2023-06-10]. Dostupné z: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022PC0338>>.

⁹⁶ Tento požadavek je podporován rovněž metodickou příručkou Rady Evropy, která považuje za legitimní nejen systém založený na dokladování reálně vzniklých výdajů, ale také takový, který spočívá v poskytování paušálních nebo fixních finančních částek, pakliže jsou omezeny horní hranicí a neplní funkci pobídky k darování. Viz *Guide for the implementation of the principle of prohibition of financial gain with respect to the human body and its parts from living or deceased donors* [online]. Council of Europe [cit. 2023-06-10]. s. 6–7. Dostupné z: <<https://rm.coe.int/guide-financial-gain/16807bfc9a>>.

k tomu, aby při zachování principu altruismu podmínky pro poskytování těchto náhrad legislativně stanovily.

V následující části textu jsem již postupně analyzoval a srovnával jak právní úpravu, tak faktickou situaci poskytování finančních náhrad za darování gamet v České republice a okolních státech (Slovensko, Rakousko, Německo, Polsko, Švýcarsko). Postupně jsem tedy rozebral dotčená ustanovení vnitrostátních právních předpisů, která reflektují nadnárodní právní úpravou vyžadovaný zákaz komercializace v dané oblasti, což jsem konfrontoval s veřejnou nabídkou reprodukčních klinik působících v těchto státech. Zjištěné poznatky jsem poté kriticky hodnotil ve vazbě na veřejnoprávní postihy za poskytování a propagaci finančních odměn za darování gamet, které jsou v právních řádech dotčených států zakotveny. V této souvislosti jsem zdůraznil, že navzdory legislativnímu ukotvení odpovídajících zákazů a skutkových podstat správních deliktů (přestupků)⁹⁷ nebo trestných činů spojených s jejich porušením lze ve všech výše uvedených státech pozorovat činnost reprodukčních klinik a odběrových zařízení, která spočívá v nabídce a poskytování vysokých finančních částek za darování vajíček a spermatu, které jsou sice většinou označovány jako kompenzace nebo náhrada, ale ve skutečnosti mají spíše charakter odměny, která má sloužit jako jeden z hlavních motivačních faktorů. Jedná se o důsledek toho, že vnitrostátní právní předpisy pojem „náhrad“ či „kompenzací“ nijak blíže nedefinují ani neohraničují, respektive nestanovují přesné podmínky jejich výpočtu nebo dokladování. Důsledkem toho je stav, kdy jsou tyto částky určovány v rámci tržního prostředí jednotlivých reprodukčních klinik, což má v podmínkách Evropské unie jako prostoru bez hranic dopad rovněž na rozhodnutí dárců, zda danou proceduru podstoupí ve svém domovském státě nebo v zahraničí. To může mít zásadní dopad na počet dárců (množství daného biologického materiálu) a s tím spojené poskytování souvisejících zdravotních služeb, čehož si jsou členské státy a orgány Evropské unie nepochybně vědomy, když v rámci přípravy nového konsolidujícího nařízení již předvídají alespoň stanovení horní hranice pro poskytování finančních náhrad za darování gamet. Je však otázkou, zda a v jaké podobě bude nařízení nakonec schváleno a jak bude ze strany členských států v otázce konečného určení oné paušální náhrady a její horní hranice reflektováno.⁹⁸

Tento článek je výsledkem badatelské činnosti podporované Grantovou agenturou České republiky v rámci grantového projektu č. 23-04883S „Etické a právní aspekty dárcovství pohlavních buněk“.

⁹⁷ V České republice se již uplatňuje jednotná terminologie, takže lze souhrnně používat pojem přestupek, a to jak ve vztahu k fyzickým, tak fyzickým podnikajícím nebo právnickým osobám.

⁹⁸ Ačkoliv je nařízení sekundárním právním aktem s přímým a bezprostředním účinkem v členských státech, tedy bez potřeby implementace, je v něm diskrece členských států ohledně určení podmínek pro poskytování finančních náhrad za darování gamet, včetně s tím spojené horní hranice, výslovně stanovena.

REFERENČNÍ SEZNAM:

ALMELING, R. *Sex Cells: The Medical Market for Eggs and Sperm*. London: University of California Press, 2011.

Aufwands- entschädigung für die Samenspende. In: *TFP Sperm Bank* [online]. [cit. 2023-06-09]. Dostupné z: <<https://tfp-fertility.com/de-de/tfp-spermbank/samenspender-werden/aufwandsentschaedigung>>.

BERNAT, E. Das österreichische Fortpflanzungsmedizingesetz wurde liberalisiert. *Gynäkologische Endokrinologie*. 2016, č. 4, s. 270–275.

BRECKO, A. Komerccjalizacja ludzkiej prokreacji – problemy etyczne i prawne. In: PISZCZ, A. – OLSZAK, M. – ETEL, M. (eds). *Państwo, gospodarka, prawo*. Białystok: Temida, 2015, s. 257–273.

Bundesgerichtshof billigt Werbung für Eizellspende in Tschechien. In: *Deutsches Ärzteblatt* [online]. 8. 10. 2015 [cit. 2023-06-08]. Dostupné z: <<https://www.aerzteblatt.de/nachrichten/64418/Bundesgerichtshof-billigt-Werbung-fuer-Eizellspende-in-Tschechien>>.

Bundesgesetz gegen den unlauteren Wettbewerb (UWG). In: *Fedlex – Die Publikationsplattform des Bundesrechts* [online]. [cit. 2023-06-10]. Dostupné z: <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1988/223_223_223/de>.

Bundesgesetz über die medizinisch unterstützte Fortpflanzung (Fortpflanzungsmedizingesetz – FMedG). In: *Fedlex – Die Publikationsplattform des Bundesrechts* [online]. [cit. 2023-06-10]. Dostupné z: <<https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/2000/554/de>>.

Bundesgesetz, mit dem Regelungen über die medizinisch unterstützte Fortpflanzung getroffen werden (Fortpflanzungsmedizingesetz – FMedG). In: *RIS* [online]. [cit. 2023-06-07]. Dostupné z: <<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10003046>>.

Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft (BV) [online]. *Fedlex – Die Publikationsplattform des Bundesrechts* [cit. 2023-06-10]. Dostupné z: <<https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1999/404/de>>.

CALHAZ-JORGE et al. Survey on ART and IUI: legislation, regulation, funding and registries in European countries. *Human Reproduction Open* [online]. 2020, č. 1 [cit. 2023-06-08]. Dostupné z: <<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7002185/>>.

Commission staff working document on the implementation of the principle of voluntary and unpaid donation for human tissues and cells [online]. European Commission, 2016, s. 29 [cit. 2023-06-09]. Dostupné z: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016SC0128>>.

Commission staff working document: Evaluation of the Union legislation on blood, tissues and cells [online]. European Commission, 10. 10. 2019 [cit. 2023-06-10]. Dostupné z: <https://health.ec.europa.eu/system/files/2019-10/swd_2019_376_en_0.pdf>.

CPMA Lausanne [online]. [cit. 2023-06-10]. Dostupné z: <<https://www.cpma.ch/en-us/Sperm-Donation/Questions-from-donors>>.

Deutscher Bundestag. *Dokumentation – Rechtliche Regelungen zur Eizell-und Embryonenspende in ausgewählten europäischen Ländern und den USA* [online]. 2018 [cit. 2023-06-08]. Dostupné z: <<https://www.bundestag.de/resource/blob/592444/73def56351900dabd10dbb3a8a25a945/WD-9-035-18-pdf-data.pdf>>.

DRAŠTÍK, A. et al. *Trestní zákoník. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015.

Eizellspende in Wien [online]. Stadt Wien [cit. 2023-06-07]. Dostupné z: <<https://www.stadt-wien.at/wirtschaft/geld-verdienen.html>>.

ESHRE Task Force on Ethics and Law. Gamete and Embryo Donation. *Human Reproduction*. 2002, Vol. 17, No. 5., s. 1407–1408.

Fakultní nemocnice Olomouc [online]. [cit. 2023-06-04]. Dostupné z: <<https://car.fnol.cz/darcovstvi-vajicek-a-spermii>>.

Fertilitas [online]. [cit. 2023-06-10]. Dostupné z: <<https://www.fertilitas.ch/>>.

Fortpflanzungsmedizinverordnung (FMedV) [online]. Fedlex – Die Publikationsplattform des Bundesrechts [cit. 2023-06-10]. Dostupné z: <<https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/2000/555/de>>.

[Guide for the implementation of the principle of prohibition of financial gain with respect to the human body and its parts from living or deceased donors](https://rm.coe.int/guide-financial-gain/16807bfc9a) [online]. Council of Europe [cit. 2023-06-10]. Dostupné z: <<https://rm.coe.int/guide-financial-gain/16807bfc9a>>.

Gesetz über die Spende, Entnahme und Übertragung von Organen und Geweben (Transplantationsgesetz – TPG) [online]. Bundesministerium für Justiz [cit. 2023-06-08]. Dostupné z: <<https://www.gesetze-im-internet.de/tpg/BJNR263100997.html>>.

Gesetz über die Werbung auf dem Gebiete des Heilwesens (Heilmittelwerbeengesetz – HWG) [online]. Bundesministerium für Justiz [cit. 2023-06-09]. Dostupné z: <<https://www.gesetze-im-internet.de/heilmwerbg/BJNR006049965.html>>.

Gesetz zum Schutz von Embryonen (Embryonenschutzgesetz – ESchG) [online]. Bundesministerium der Justiz [cit. 2023-06-08]. Dostupné z: <<https://www.gesetze-im-internet.de/eschg/BJNR027460990.html>>.

Gesetz zur Errichtung eines Samenspenderregisters und zur Regelung der Auskunftserteilung über den Spender nach heterologer Verwendung von Samen (Samenspenderregistergesetz – SaRegG) [online].

Bundesministerium für Justiz [cit. 2023-06-08]. Dostupné z: <<https://www.gesetze-im-internet.de/saregg/index.html>>.

GORDON, D. – NJOYA, W. *Redressing Historical Injustice: Self-Ownership, Property Rights and Economic Equality*. Springer Nature Switzerland AG, 2023.

GUZIK-MAKARUK, E. M. *Transplantacja organów, tkanek i komórek w ujęciu prawnym i kryminologiczny*. Białystok: Temida, 2008.

Gyncare [online]. [cit. 2023-06-06]. Dostupné z: <<https://gyncare.sk/sluzby/preco-darovat-vajicka/darovanie-spermii/>>.

Hilf Frauen und Paaren dabei, sich ihren Kinderwunsch zu erfüllen [online]. European Sperm bank [cit. 2023-06-09]. Dostupné z: <<https://www.europeanspermbank.com/donor-de-de/warum-samenspende-werden>>.

HORÁK, F. Lidská důstojnost v ústavním právu: legitimní argument nebo axiom? *Jurisprudence*. 2017, č. 4, s. 3–14.

Human organ and tissue transplantation – Report by the Director-General [online]. World Health Organization, 12. 4. 2022 [cit. 2023-05-31]. Dostupné z: <https://apps.who.int/gb/ebwha/pdf_files/WHA75/A75_41-en.pdf>.

CHUV Maternity Unit [online]. [cit. 2023-06-10]. Dostupné z: <<https://www.chuv.ch/en/fertilite/umr-home/medically-assisted-reproduction/sperm-donation>>.

Iscare [online]. [cit. 2023-06-06]. Dostupné z: <<https://www.iscare.sk/sk/nase-sluzby/darcovsky-program/darovanie-spermii/>>.

Iscare [online]. [cit. 2023-06-04]. Dostupné z: <<https://www.iscare.cz/crm/darcovstvi/darci-spermii>>.

IVF Centers Prof. Zech [online]. [cit. 2023-06-07]. Dostupné z: <<https://www.ivf-salzburg.com/fertility-treatment.php?c=egg-donation-in-austria>>.

IVF Zentren. In: *SGRM* [online]. [cit. 2023-06-10]. Dostupné z: <https://www.sgrm.org/de/kommissionen/fivnat-main_de/fivnat-zentren>.

IVF Zlín [online]. [cit. 2023-06-04]. Dostupné z: <www.ivf-zlin.cz>.

KATJA, Ch. Eizellenspende endlich auch in der Schweiz legalisieren! In: *Die Bundesversammlung - Das Schweizer Parlament* [online]. 17. 3. 2021 [cit. 2023-06-10]. Dostupné z: <<https://www.parlament.ch/de/ratsbetrieb/suche-curia-vista/geschaefte?AffairId=20210421>>.

KÖPPEN, S. *Samenspende und Register. Analyse und rechtsvergleichende Bewertung*. München: Springer, 2020.

Kinderwunsch Institut Dr. Loimer [online]. [cit. 2023-06-07]. Dostupné z: <<https://www.kinderwunsch-drloimer.at/en/treatment-options/egg-donation>>.

KIRKMAN-BROWN, J. Good practice recommendations for information provision for those involved in reproductive donation. *Human Reproduction Open*. 2022, Vol. 0, No. 0, s. 1–26 [cit. 2023-05-31]. Dostupné z: <<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8847071/pdf/hoac001.pdf>>.

KUCEJOVÁ, A. Neoprávněné odoberanie orgánov, tkánív a buniek z tiel mŕtvach darcov a zdravotné riziká pre príjemcov. In: VRÁBLOVÁ, M. (ed.). *Trestnoprávne súvislosti ochrany života a zdravia*. Praha: Leges, 2018, s. 333–349.

Listiny základných práv Európskej únie.

MOORLOCK, G. – IVES, J. – DRAPER, H. Altruism in organ donation: an unnecessary requirement? *Journal of Medical Ethics*. Vol. 40, No. 2, s. 134–138.

Nationale Ethikkommission im Bereich der Humanmedizin NEK. *Samenspende – Stellungnahme Nr. 32/2019* [online]. 2019 [cit. 2023-06-10]. Dostupné z: <<https://www.nek-cne.admin.ch/inhalte/Themen/Stellungnahmen/NEK-stellungnahme-DE-2020.pdf>>.

Návrh nařízení Evropského parlamentu a Rady ze dne 14. 7. 2022 COM(2022) 338 final o standardech jakosti a bezpečnosti látek lidského původu určených k použití u člověka a o zrušení směrnic 2002/98/ES a 2004/23/ES. In: *Eur-Lex: Access to European Union Law* [online]. [cit. 2023-06-10]. Dostupné z: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022PC0338>>.

Next Clinics [online]. [cit. 2023-06-10]. Dostupné z: <<https://nextfertilityprocrea.ch/en/service/sperm-donation/>>.

Organ donation and transplantation Facts, figures and European Union action. In: *European Parliament* [online]. [cit. 2023-05-29]. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/health/ph_threats/human_substance/oc_organs/docs/organs_action_en.pdf>.

PAŠKOVÁ, M. *Darovanie spermií – zárobková činnosť či ochota pomôcť?* In: *Fitastyl.sk* [online]. 23. 10. 2017 [cit. 2023-06-06]. Dostupné z: <<https://fitastyl.sk/clanky/wellness/darovanie-spermi-zarobkova-cinnost-ci-ochota-pomoc>>.

PHILLIPS, A. *Our Bodies, Whose Property?* Princeton: Princeton University Press, 2013.

Proč jsem se rozhodla darovat [online]. [cit. 2023-06-04]. Dostupné z: <<https://www.reprogenesisdarcovstvi.cz/>>.

ReproGenesis [online]. [cit. 2023-05-15]. Dostupné z: <www.reprogenesisdarcovstvi.cz>.

Richtlinie zur Entnahme und Übertragung von menschlichen Keimzellen oder Keimzellgewebe im Rahmen der assistierten Reproduktion, umschriebene Fortschreibung 2022. In: *Bundesärztekammer* [online]. [cit. 2023-06-08]. Dostupné z: <https://www.bundesaerztekammer.de/fileadmin/user_upload/BAEK/Themen/Medizin_und_Ethik/RiLi-ass-Reproduktion.pdf>.

ROTH, C. *Eigentum an Körperteilen: Rechtsfragen der Kommerzialisierung des menschlichen Körpers*. Berlin: Springer, 2009.

RÜTHERS, B. – FISCHER, Ch. – BIRK, A. *Rechtstheorie mit juristischer Methodenlehre*. München: C. H. Beck, 2020.

Sanatorium Helios [online]. [cit. 2023-05-15]. Dostupné z: <www.sanatoriumhelios.cz>.

SCHNEIDER, I. Die Nicht-Kommerzialisierung des Organtransfers als Gebot einer Global Public Policy: Normative Prinzipien und gesellschaftspolitische. In: TAUPITZ, J. (ed.). *Kommerzialisierung des menschlichen Körpers*. Berlin: Springer, 2007, s. 109–127.

SCHOLZ, N. (2020). *Organ donation and transplantation Facts, figures and European Union action*. EPRS: European parliamentary research service. [cit. 2023-05-29]. Dostupné z: <[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/649363/EPRS_BRI\(2020\)649363_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/649363/EPRS_BRI(2020)649363_EN.pdf)>

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2004/23/ES ze dne 31. března 2004 o stanovení jakostních a bezpečnostních norem pro darování, odběr, vyšetřování, zpracování, konzervaci, skladování a distribuci lidských tkání a buněk.

Sperm Bank International [online]. [cit. 2023-06-04]. Dostupné z: <<https://www.myspermbank.cz/darovani-spermatu/>>.

SUKALO, M. Vergütung von Samenspenden. Wie viel Geld bekommt Mann für eine Samenspende? In: *Fernarzt* [online]. 9. 6. 2022 [cit. 2023-06-09]. Dostupné z: <<https://www.fernarzt.com/wissen/studien/verguetung-von-samenspenden/>>.

TAUPITZ, J. Das Verbot der Kommerzialisierung des menschlichen Körpers und seiner Teile: Lässt es sich rational begründen? In: TAUPITZ, J. (ed.). *Kommerzialisierung des menschlichen Körpers*. Berlin: Springer, 2007, s. 1–6.

Ustawa z dnia 25 czerwca 2015 r. o leczeniu niepłodności. In: *ISAP* [online]. [cit. 2023-06-09]. Dostupné z: <<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20150001087/U/D20151087Lj.pdf>>.

VALC, J. et al. Právní rámec poskytování kompenzací za darování částí lidského těla v České republice. *Právní rozhledy*. 2023, roč. 2023, č. 8, s. 267–277.

VALC, J. Problém komercializace dárcovství pohlavních buněk v České republice. *Právník*. 2023, roč. 162, č. 6, s. 530–548.

Verordnung über die nationale Ethikkommission im Bereich der Humanmedizin (VNEK) [online]. Fedlex – Die Publikationsplattform des Bundesrechts [cit. 2023-06-10]. Dostupné z: <<https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/2000/556/de>>.

Vysvětlující zpráva k Úmluvě o lidských právech a biomedicině. In: *iham.cz* (Hnutí za aktivní mateřství) [online]. [cit. 2. 6. 2023]. Dostupné z: <<https://iham.cz/wp-content/uploads/2012/02/vysvetlujici-zprava-k-umluve.pdf>>.

Warto zostać dawcą nasienia. In: *Invicta* [online]. [cit. 2023-06-10]. Dostupné z: <<https://bank.invicta.pl/zostan-dawca-nasienia/>>.

WAWSZCZAK, M. *Bank spermy – procedury funkcjonowania, jak oddaje się nasienie, kto może skorzystać*. In: *Parenting* [online]. 25. 4. 2019 [cit. 2023-06-10]. Dostupné z: <<https://zdrowie.parenting.pl/bank-spermy-procedury-funkcjonowania-jak-oddaje-sie-nasienie-kto-moze-skorzystac>>.

WENDLER, N. *Samenspende*. In: *NetDoktor* [online], publikováno dne 11. 1. 2021 [cit. 2023-06-09]. Dostupné z: <<https://www.netdoktor.de/kinderwunsch/samenspende/>>.

WOLFF, J. *Robert Nozick: Property, Justice and the Minimal State*. Cambridge: Polity Press 2003.

Wunschkind [online]. [cit. 2023-06-07]. Dostupné z: <<https://www.wunschkind.at/en/paths-to-the-desired-child/egg-donation>>.

Zákon č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 283/2002 Z. z., o cestovních náhradách.

Zákon č. 285/2002 Sb., o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů a o změně některých zákonů (transplantační zákon).

Zákon č. 317/2016 Z. z., o požiadavkách a postupoch pri odbere a transplantácii ľudského orgánu, ľudského tkaniva a ľudských buniek a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 40/1995 Sb., o regulaci reklamy a o změně a doplnění zákona č. 468/1991 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 576/2004 Z. z., o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 147/2001 Z. z. o reklame a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 296/2008 Sb., o zajištění jakosti a bezpečnosti lidských tkání a buněk určených k použití u člověka a o změně souvisejících zákonů (zákon o lidských tkáních a buňkách), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 300/2005 Z. z., trestní zákon.

Zákon č. 311/2001 Z. z., zákonník práce.

Zákon č. 372/1990 Zb. o priestupkoch.

Zákon č. 578/2004 Z. z., o poskytovateľoch zdravotnej starostlivosti, zdravotníckych pracovníkoch, stavovských organizáciách v zdravotníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov.